

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАФЕДРА ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з навчальної дисципліни

«ПРИРОДООХОРОННЕ ІНСПЕКТУВАННЯ»

для студентів всіх форм навчання

Покровськ, 2016

УДК 502/504

К 65

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Природоохоронне інспектування» для студентів всіх форм / [укл. О.Л.Зав'ялова, В.К.Костенко, О.П. Чепак]. – Покровськ : ДонНТУ, 2016.– 67 с.

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Природоохоронне інспектування» для студентів всіх форм навчання розроблено на підставі рішення відповідного вищого навчального закладу, навчальних планів, а також навчальної програми відповідної дисципліни. Лекційний матеріал розглядає комплекс знань щодо питань здійснення державного контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства підприємствами, організаціями, установами, суб'єктами підприємницької діяльності, громадянами.

Укладачі: В.К.Костенко, проф., д.т.н., зав. кафедри ПД;
О.Л.Зав'ялова, доцент, к.т.н., доц. кафедри ПД
О.П. Чепак, асист.кафедри ПД

Рецензент: Олексієва О.Є., к.т.н., доцент кафедри ОПТК
Каулін В.Ю., к.т.н., доцент кафедри ХТ

Відповідальний за випуск: В.К.Костенко зав.каф. Природоохоронної діяльності

Затверджено навчально-методичним відділом ДонНТУ, протокол № 6 від 13.12.2016

Розглянуто на засіданні кафедри Природоохоронної діяльності, протокол № 4 від 01.12.2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМА 1. Правова основа та повноваження державної екологічної інспекції.....	5
ТЕМА 2 . Порядок проведення інспекторських перевірок по дотриманню природокористувачами вимог законодавства по охороні навколишнього природного середовища.....	14
ТЕМА 3 . Порядок здійснення контролю за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших рослинних ресурсів	29
ТЕМА 4. Порядок здійснення державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (рибних ресурсів)	36
ТЕМА 5. Порядок здійснення державного контролю за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.....	44
ТЕМА 6. Екологічний контроль рекультивації порушених земель та зберігання родючого шару ґрунту	54
ТЕМА 7. Проведення перевірок підприємств зеленого будівництва	57
ТЕМА 8. Контроль за дотриманням природоохоронного законодавства в сільському господарстві.....	58
ТЕМА 9. Проведення державного контролю за охороною навколишнього природного середовища в автотранспортних підприємствах	59
ТЕМА 10. Перевірка будівництва природоохоронних об'єктів.....	64
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	65
ДОДАТОК А. Градація порід по придатності для рекультивації	66

ВСТУП

В Україні, починаючи з 1991 р., створена і безперервно розвивається система природоохоронного законодавства, що включає в себе Закони України, постанови ВР, Укази Президента, постанови КМ, нормативні акти міністерств і відомств, які приймаються в межах їх компетенції.

Однією з найважливіших задач при цьому є здійснення відповідного державного контролю за виконанням вимог природоохоронного законодавства підприємствами, організаціями, установами, суб'єктами підприємницької діяльності, громадянами. Дисципліна «Природоохоронне інспектування» належить до спеціальних курсів, що формують еколого-юридичну культуру майбутніх фахівців.

Лекційний матеріал розглядає комплекс знань щодо питань здійснення державного контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства підприємствами, організаціями, установами, суб'єктами підприємницької діяльності, громадянами.

Мета курсу: надання комплексу еколого-юридичних знань щодо питань здійснення державного контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства підприємствами, організаціями, установами, суб'єктами підприємницької діяльності, громадянами.

Завдання вивчення дисципліни: вивчення правових підстав здійснення державного контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства; оволодіння порядком організації і проведення інспекторських перевірок; вивчення заходів інспекційного реагування по виявлених фактах порушень природоохоронного законодавства.

Місце у структурно-логічній схемі: дисципліна «Природоохоронне інспектування» є логічним продовженням вивчення таких дисциплін, як «Екологічна безпека», «Нормування антропогенного навантаження на природне середовище»; передусє вивченню дисциплін «Моделювання та прогнозування стану довкілля», «Організація управління в екологічній діяльності».

ТЕМА 1. Правова основа та повноваження державної екологічної інспекції

1.1. Державна екологічна інспекція Міністерства екології та природних ресурсів України

Головний документ: «ПОЛОЖЕННЯ про Державну екологічну інспекцію Міністерства охорони навколишнього природного середовища»

1. Державна екологічна інспекція Мінприроди України (далі - Державна екологічна інспекція) - це система органів виконавчої влади, що організовують і здійснюють контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки.

2. До складу Державної екологічної інспекції входять Головна державна екологічна інспекція, державні інспекції охорони Чорного і Азовського морів, державні екологічні інспекції територіальних органів Мінприроди України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (далі - органи Державної екологічної інспекції).

3. Державна екологічна інспекція у межах повноважень, визначених цим Положенням, забезпечує контроль за додержанням юридичними та фізичними особами законів України, постанов Верховної Ради України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та інших актів законодавства у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки.

У процесі виконання своїх повноважень органи Державної екологічної інспекції координують роботу органів контролю спеціально уповноважених державних органів у галузі охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів, а також виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади щодо контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, використанням і охороною природних ресурсів.

4. Основними завданнями органів Державної екологічної інспекції є здійснення державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та радіаційної безпеки, а саме за:

- використанням і охороною земель, надр, поверхневих і підземних вод та джерел, атмосферного повітря, лісів та іншої рослинності, тваринного світу, морського середовища і природних ресурсів внутрішніх морських вод, територіального моря, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України, територій та об'єктів природно-заповідного фонду, додержанням норм екологічної та радіаційної безпеки;

- додержанням установлених лімітів використання природних ресурсів, нормативів викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище;

- додержанням екологічних вимог у процесі зберігання, транспортування, використання, знешкодження та поховання (складування) хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних та радіоактивних речовин, виробничих, побутових та інших видів відходів;

- додержанням вимог екологічної безпеки у техногенній сфері;

- додержанням екологічних вимог під час транспортування вантажів у пунктах пропуску через державний кордон.

5. Органи Державної екологічної інспекції відповідно до покладених на них завдань:

1) здійснюють державний контроль за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища та радіаційної безпеки центральними та місцевими органами виконавчої влади, виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади щодо контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, використанням і охороною природних ресурсів підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності та господарювання, громадянами, а також іноземними юридичними і фізичними особами, в тому числі в процесі:

- функціонування діючих підприємств, експлуатації споруд і інших об'єктів, водо-, пило-, газоочисного обладнання, апаратури та інших природоохоронних споруд, включаючи контроль за наявністю та станом обладнання та апаратури для обліку використання природних ресурсів, джерел іонізуючого випромінювання (крім об'єктів, підконтрольних Держатомінспекції), систем контролю за викидами, скидами забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище і додержанням установлених термінів атестації зазначених джерел;

- експлуатації механічних транспортних засобів (літаків, суден та інших пересувних засобів і установок) у частині додержання нормативів викидів (скидів) забруднюючих речовин і допустимих рівнів фізичних впливів на навколишнє природне середовище, встановлених для відповідного типу транспорту;

- проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в дію підприємств, транспортних засобів, споруд та інших об'єктів;

- зберігання, транспортування, використання, знешкодження та захоронення хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних та радіоактивних речовин (крім об'єктів, підконтрольних Держатомінспекції), виробничих, побутових та інших видів відходів, продуктів біотехнології;

- використання та охорони надр і добування корисних копалин;

- використання підземних і поверхневих вод та охорони їх від виснаження, засмічення і забруднення промисловими, побутовими, дренажними та іншими стічними водами і скидами та у ході проведення різних видів робіт на водних і водогосподарських об'єктах і в прибережних водоохоронних зонах (смугах);

- використання природних ресурсів внутрішніх морських вод, територіального моря, континентальною шельфу і виключної (морської) економічної зони України;

- використання та охорони атмосферного повітря від забруднення під час здійснення всіх видів господарської діяльності;

- використання та охорони земель;

- використання та охорони рослинного світу, у тому числі лісів;

- використання, охорони, відтворення диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, в тому числі рибних запасів;

- використання та охорони територій і об'єктів природно-заповідного фонду, а також охорони видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що потребують особливої охорони;

- регулювання чисельності диких тварин, акліматизації, реакліматизації, схрещування, торгівлі ними, створення зоологічних колекцій тощо;

- додержання вимог, установлених дозволами на проведення робіт, пов'язаних із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях;

- виконання заходів щодо скорочення і регулювання викидів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, запобігання аварійним (залповим) викидам, скидам забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище і ліквідації їх наслідків;

2) здійснюють державний контроль за додержанням стандартів та нормативів у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки, встановлених лімітів (квот) використання і добування всіх видів природних ресурсів;

3) здійснюють державний контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, в тому числі: у процесі проведення наукових, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, впровадження відкриттів, винаходів, застосування нової техніки, імпортного устаткування, технологій і систем; на військових та оборонних об'єктах, об'єктах органів внутрішніх справ, органів СБУ та прикордонних військ, а також під час передислокації військових частин, проведення військових навчань, маневрів, переміщення військ і військової техніки;

4) здійснюють екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон України в установленому Кабінетом Міністрів України порядку, а саме:

- транспортних засобів, у тому числі легкових та вантажних автомобілів, суден та інших плаваючих засобів;

- вантажів, які містять промислову сировину та окремі види продукції, хімічні сполуки, токсичні хімічні та інші небезпечні речовини, відходи, засоби захисту рослин, стимулятори їх росту, добрива, радіоактивні речовини;

- усіх видів тварин, риб і рослин, занесених до Червоної книги України, усіх видів водних безхребетних та слимаків роду Неіх, диких тварин та дикорослих рослин, сировини з диких тварин та дикорослих рослин;

5) здійснюють контроль за виконанням вимог та додержанням встановлених Мінекобезпеки регламентів, правил, інструкцій тощо, а саме:

- дозволів спеціального водокористування;

- лімітів скидів і викидів забруднюючих речовин;

- лімітів використання природних ресурсів;

6) здійснюють лабораторний контроль для визначення якості стічних вод, що скидаються підприємствами у водні об'єкти, якості викидів в атмосферне повітря, складу виробничих, побутових та інших видів відходів під час здійснення державного контролю; ефективності роботи очисних споруд і обладнання під час інспекційних перевірок підприємств та організацій; стану забруднення навколишнього природного середовища, в тому числі радіоактивного, в місцях викидів і скидів забруднюючих речовин підприємствами, а також у разі аварій;

7) надають методичну допомогу та контролюють роботу служб охорони навколишнього природного середовища та радіаційної безпеки підприємств та організацій;

8) вивчають та впроваджують в практику досягнення вітчизняної та зарубіжної науки і техніки в процесі здійснення контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки;

9) контролюють виконання вимог міжнародних договорів України щодо використання і охорони природних ресурсів та радіаційної безпеки.

6. Головна державна екологічна інспекція, крім повноважень зазначених у пункті 5 цього Положення:

- здійснює методичне забезпечення діяльності регіональних і територіальних органів Державної екологічної інспекції;

- здійснює відомчий контроль за дотриманням метрологічних норм і правил під час проведення хіміко-аналітичного контролю об'єктів навколишнього природного середовища органами Державної екологічної інспекції; здійснює контроль за виконанням вимог та додержанням встановлених Мінприроди України регламентів, правил, інструкцій тощо в галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів;

- здійснює державний контроль за додержанням норм, правил, стандартів, інших нормативних документів з питань забезпечення радіаційної безпеки об'єктів навколишнього природного середовища, в тому числі у санітарно-захисній зоні та зоні спостережень атомних електростанцій, у разі використання джерел іонізуючого випромінювання та відкритих радіоактивних джерел і в процесі поводження з радіоактивними відходами;

- погоджує структуру, штатні розписи та плани роботи регіональних і територіальних органів Державної екологічної інспекції і аналізує звіти про їх роботу;

- організує і здійснює професійну підготовку та перепідготовку кадрів органів Державної екологічної інспекції, бере участь у підготовці, перепідготовці і атестації спеціалістів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, а у разі необхідності - підприємств та організацій, в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки;

- координує роботу органів Державної екологічної інспекції з контролю за виконанням міждержавних, загальнодержавних, регіональних та галузевих програм і заходів у частині додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища раціональне використання природних ресурсів та радіаційну безпеку; здійснює контроль за організацією природоохоронної діяльності у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, її станом в установах, організаціях і на підприємствах; координує відповідно до чинного законодавства діяльність органів контролю спеціально уповноважених державних органів у галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів;

- надає допомогу регіональним і територіальним органам Державної екологічної інспекції у здійсненні ними контролю на особливо складних об'єктах, у випадках надзвичайних екологічних ситуацій тощо;

- здійснює перевірку діяльності регіональних і територіальних органів Державної екологічної інспекції; організує забезпечення органів Державної екологічної інспекції форменим одягом установленого зразка, вогнепальною зброєю та контролює їх використання;

- здійснює інші повноваження згідно з положенням про Головну державну екологічну інспекцію, що затверджується Мінприроди України.

7. Для погодженого вирішення питань, що належать до повноважень Державної екологічної інспекції, визначення найважливіших напрямів її діяльності утворюється колегія у складі Головного державного інспектора України з охорони навколишнього природного середовища (голова колегії), його заступників за посадою, а також інших працівників органів Державної екологічної інспекції.

Для сприяння розв'язанню науково-технічних та інших проблем з питань здійснення державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки при Головній державній екологічній

інспекції може створюватися науково-технічна рада (НТР). Склад НТР та положення про неї затверджує Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища.

8. Функції органів Державної екологічної інспекції визначаються цим Положенням та положеннями про ці органи, які затверджуються наказами Мінприроди України за поданням Головного державного інспектора України з охорони навколишнього природного середовища.

9. Органи Державної екологічної інспекції та її посадові особи мають право:

1) обстежувати в установленому порядку підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і видів господарської діяльності, військові і оборонні об'єкти, а також об'єкти органів внутрішніх справ і органів СБУ в будь-який час з метою перевірки додержання вимог екологічної та радіаційної безпеки, виконання заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки;

2) пред'являти підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності і видів господарської діяльності, громадянам, а також іноземним фізичним і юридичним особам вимоги щодо здійснення відповідних заходів з раціонального використання та охорони природних ресурсів і радіаційної безпеки, організації лабораторного контролю за викидами (скидами) забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, давати обов'язкові для виконання приписи з питань, що належать до її повноважень;

3) обмежувати, тимчасово забороняти (зупиняти) в установленому законодавством порядку будівництво, реконструкцію, розширення об'єктів промисловості, транспорту, зв'язку, оборони та іншого призначення, проведення робіт з експлуатації природних ресурсів, пошукових та інших робіт, що здійснюються з порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів, зокрема шляхом внесення обов'язкового для виконання подання про припинення фінансування будівництва у випадках відсутності екологічної експертизи, а також обмежувати чи зупиняти (тимчасово) роботу промислових та інших об'єктів, якщо їх діяльність здійснюється з порушенням норм і правил охорони навколишнього природного середовища та радіаційної безпеки;

4) зупиняти, оглядати та затримувати (тимчасово) у встановленому законом порядку будь-які судна, кораблі та інші плавучі об'єкти, що перебувають у внутрішніх морських водах, територіальному морі та виключній (морській) економічній зоні України, незалежно від їх власника та видів діяльності для з'ясування причин та обставин скидання або втрат речовин, шкідливих для здоров'я людей або для живих ресурсів водних об'єктів, здійснювати перевірки правильності реєстрації у суднових документах операцій з цими речовинами, а також перевірки документів, що засвідчують право на рибний промисел, добування водних тварин і рослин та проведення інших видів робіт;

5) складати акти перевірок і протоколи про порушення законодавства у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки. У разі неможливості встановлення особи порушника на місці державні інспектори можуть доставляти порушника до органів внутрішніх справ;

6) розглядати справи про адміністративні правопорушення у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки відповідно до законодавства;

7) вносити міністерствам, іншим центральним та місцевим органам виконавчої влади, виконавчим органам рад, підприємствам, установам та організаціям пропозиції про позбавлення премії посадових осіб та спеціалістів, винних у порушенні вимог щодо охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної та радіаційної безпеки;

8) подавати позови про відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та радіаційну безпеку;

9) залучати за погодженням з керівниками підприємств, установ та організацій, у тому числі громадських, спеціалістів для участі в проведенні перевірок виконання заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки, ліквідації аварійних викидів (скидів) забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище;

10) тимчасово зупиняти дію виданих дозволів на спеціальне використання природних ресурсів, захоронення (складування) промислових, побутових та інших відходів, операції з небезпечними хімічними речовинами, викиди (скиди) забруднюючих речовин у навіть лише природне середовище, буріння свердловин її воду, корисні копалини, вивезення з України і ввезення в Україну промислової сировини та окремих видів продукції, хімічних сполук, токсичних хімічних та інших небезпечних речовин, відходів, засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, добрив, радіоактивних речовин, усіх видів тварин, риби і рослин, занесених до Червоної книги України, усіх видів водних безхребетних та слимаків роду Неїх, диких тварин та дикорослих рослин, сировини з диких тварин та дикорослих рослин, мисливських трофеїв у разі недотримання умов цих дозволів або порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, норм, правил і вимог екологічної та радіаційної безпеки, а також добування об'єктів рослинного і тваринного світу, з внесенням обов'язкових для виконання подань про приведення їх у відповідність із актами законодавства;

11) зупиняти або забороняти проведення робіт на територіях заповідників, національних природних парків, інших територіях і об'єктах природно-заповідного фонду, у курортних зонах, не передбачених режимом охорони і збереження цих об'єктів;

12) зупиняти транспортні, у тому числі плавучі, засоби та проводити огляд речей, транспортних, у тому числі плавучих, засобів, знарядь добування тварин, рослин, риби та інших водних тварин і рослин на місцях їх добування, зберігання, перероблення і реалізації;

13) вилучати в осіб, що порушили законодавство про охорону навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів, знаряддя добування тварин, рослин, риби та інших водних тварин і рослин, плавучі і транспортні засоби, обладнання та предмети, що були знаряддям незаконно добутої продукції, саму незаконно добуту продукцію, а також відповідні документи в порядку, визначеному законодавством;

14) обмежувати чи зупиняти (тимчасово) виробництво і реалізацію продукції, використання якої може завдати істотної шкоди навколишньому природному середовищу або не відповідає вимогам екологічної та радіаційної безпеки;

15) викликати громадян та посадових осіб для дачі усних або письмових пояснень у зв'язку з порушенням ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та радіаційну безпеку, проводити фотографування, здійснювати звукозапис, кіно- і відеозйомку як допоміжний засіб для попередження і розкриття екологічних правопорушень;

16) призначати громадських інспекторів з охорони навколишнього природного середовища за поданням відповідних установ;

17) у випадках, передбачених законодавством, направляти у встановленому порядку матеріали про порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та радіаційну безпеку до відповідних органів для вирішення питання щодо притягнення винних осіб до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної або кримінальної відповідальності;

18) отримувати безкоштовно від міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, громадян, іноземних фізичних і юридичних осіб статистичні та інші довідкові й інформаційні матеріали, необхідні для визначення стану використання та охорони природних ресурсів, а також повідомлення про аварійні забруднення навколишнього природного середовища і природні катастрофи;

19) оглядати в пунктах пропуску через державний кордон усі види транспортних засобів, у тому числі літаки, судна, кораблі в порядку, визначеному законодавством, з метою виявлення екологічно небезпечних або заборонених до вивезення та ввезення вантажів;

20) стимулювати в установленому КабМіном України порядку працівників органів Державної екологічної інспекції, крім осіб, які мають статус державних службовців, та громадських інспекторів з охорони навколишнього природного середовища, які виявили порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів і вжили необхідних заходів для притягнення винних до відповідальності, а також розвиток і зміцнення матеріально-технічної бази цих органів за рахунок частини грошових стягнень та інших надходжень, пов'язаних з порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, що зараховуються на поточний рахунок інспекції.

21) надавати послуги екологічного характеру за окрему плату, зокрема за оцінку ефективності роботи природоохоронного обладнання за заявками підприємств, консультації з питань організації природоохоронної роботи на об'єктах, підготовку до атестації лабораторій підприємств, установ та організацій усіх форм власності, виконання інших робіт відповідно до порядку, який встановлюється Мінприроди України за погодженням з Мінфіном та Мінекономіки. Для надання цих послуг в органах Державної екологічної інспекції можуть створюватися госпрозрахункові підрозділи.

10. Державна екологічна інспекція у процесі виконання покладених на неї завдань взаємодіє з центральними та місцевими органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

11. Керівництво Державною екологічною інспекцією здійснює Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища, який одночасно є першим заступником або заступником Міністра охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки.

Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища призначається на посаду Кабінетом Міністрів України за поданням Міністра охорони навколишнього природного середовища України.

Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища має першого заступника, який одночасно є начальником Головної державної

екологічної інспекції, та заступників, які є заступниками начальника Головної державної екологічної інспекції.

Головними державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища Чорного і Азовського морів є начальники державних інспекцій охорони Чорного і Азовського морів, а їх заступники - заступниками зазначених головних державних інспекторів.

Головними державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя є відповідно голова Республіканського комітету охорони навколишнього середовища та природних ресурсів Автономної Республіки Крим і начальники державних управлінь екологічної безпеки в областях, містах Києві та Севастополі, а їх заступники (начальники державних екологічних інспекцій) - заступниками зазначених головних державних інспекторів.

Старшими державними інспекторами України з охорони навколишнього природного середовища є начальники відділів, їх заступники і керівники секторів Головної державної екологічної інспекції, а державними інспекторами України - головні, провідні спеціалісти і спеціалісти цієї інспекції.

Старшими державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища є начальники відділів, їх заступники, керівники секторів органів Державної екологічної інспекції (крім Головної державної екологічної інспекції), начальники міжрайонних, районних і міських державних екологічних інспекцій, а державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища є головні, провідні спеціалісти і спеціалісти державних екологічних інспекцій.

Заступники Головного державного інспектора України з охорони навколишнього природного середовища, а також головні державні інспектори охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, охорони навколишнього природного середовища Чорного і Азовського морів та їх заступники призначаються в установленому порядку Міністром охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки за погодженням з Головним державним інспектором України з охорони навколишнього природного середовища, а старші державні інспектори та інспектори - з відповідними головними державними інспекторами.

12. Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища:

- здійснює керівництво системою Державної екологічної інспекції;
- забезпечує організацію виконання законів України, постанов Верховної Ради України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів Мінприроди України та інших центральних органів виконавчої влади з питань здійснення державного контролю за охороною навколишнього природного середовища, раціональним використанням природних ресурсів та радіаційною безпекою; здійснює зв'язок між управліннями Мінекобезпеки і органами Державної екологічної інспекції та забезпечує координацію їх діяльності у частині контролю за виконанням вимог та додержанням регламентів, правил, інструкцій тощо в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки;
- координує діяльність органів Мінприроди України, інших центральних органів виконавчої влади з питань, що стосуються державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів;

- організує виконання міждержавних, загальнодержавних, регіональних, галузевих програм у частині, що стосується державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів;

- може надавати права державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища посадовим особам інших міністерств та центральних органів виконавчої влади, що здійснюють контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та радіаційної безпеки. Ці права визначаються положенням, що затверджується Мінекобезпеки.

Рішення Головного державного інспектора України з охорони навколишнього природного середовища можуть бути оскаржені в судовому порядку. Оскарження рішень Головного державного інспектора України з охорони навколишнього природного середовища не зупиняє їх дії.

13. Працівникам Державної екологічної інспекції надається право носіння форми встановленого зразка. В органах Державної екологічної інспекції можуть створюватися спеціальні підрозділи, службовим особам яких надається також право носіння вогнепальної зброї та спеціальних засобів самооборони. Порядок і нормативи видачі зброї та спеціальних засобів самооборони встановлюється Мінприроди України за погодженням з МВС.

14. Транспортні засоби і судна, що належать органам Державної екологічної інспекції, мають кольорографічне забарвлення і напис з емблемою (плавучі засоби - свій вимпел), обладнуються спеціальними світловими і звуковими сигналами за погодженням з органами МВС.

15. Державна екологічна інспекція утримується за рахунок коштів державного бюджету, а також коштів, отриманих за надання послуг екологічного характеру (в тому числі під час здійснення екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон), частини грошових стягнень та інших надходжень, пов'язаних з порушенням природоохоронного законодавства.

16. Головна державна екологічна інспекція, державні інспекції охорони Чорного і Азовського морів є юридичними особами, мають самостійний баланс, рахунки в установах банків (у тому числі валютні), бланки і печатки із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.

Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища та його заступники, головні державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища Чорного і Азовського морів, Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя та їх заступники мають бланки із зображенням Державного Герба України і відповідним написом.

1.2. Повноваження державної екологічної інспекції Мінприроди України по застосуванню заходів впливу при порушенні природоохоронного законодавства

У відповідності до характеру і екологічних наслідків порушень природоохоронного законодавства посадові особи - державні інспектори Державної екологічної інспекції можуть:

- притягувати осіб, винних у порушенні природоохоронного законодавства, до адміністративної відповідальності;

- передавати матеріали у відношенні вказаних осіб керівникам відповідних підприємств, організацій і установ для застосування до порушників заходів дисциплінарного впливу;

- пред'являти претензії, виставляти позови до підприємств, їх об'єднань, установ, організацій незалежно від форм власності та видів господарської діяльності, громадян, а також іноземних фізичних та юридичних осіб про стягнення з них коштів на відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства;
- обмежувати, зупиняти (тимчасово) будівництво, реконструкцію, розширення об'єктів народного господарства, що здійснюється з порушенням природоохоронного законодавства, через подання про припинення фінансування будівництва;
- обмежувати чи зупинити (тимчасово) роботу промислових підприємств чи інших об'єктів;
- вносити обов'язкові для розгляду і виконання подання про припинення дії або анулювання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів, викиди, скиди і т. ін.;
- подавати матеріали в органи прокуратури або внутрішніх справ для притягнення осіб, винних у порушенні природоохоронного законодавства, до кримінальної відповідальності.

Література[1; 2; 6]

ТЕМА 2. Порядок проведення інспекторських перевірок по дотриманню природокористувачами вимог законодавства по охороні навколишнього природного середовища

2.1. Загальні положення

Під час проведення інспекторських перевірок по дотриманню природокористувачами вимог законодавства по охороні навколишнього природного середовища необхідно користуватись Методичними рекомендаціями, що розроблені у відповідності до Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», Затвердженими наказом Головної екологічної інспекції Мінприроди України від 28 березня 1994р., N 7. «Про охорону атмосферного повітря», «Про підприємства», Земельного Кодексу України, Водного Кодексу України, Положення про порядок здійснення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого постановою КМ України від 29.12.93 р. №1073, Положення про порядок видачі дозволів на ввезення в Україну і транзит через її територію відходів (вторинної сировини), затвердженого постановою КМ України від 22.2.94 р. №117, Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища, затвердженого постановою КМ України від 14.09.91 р. № 200, Положення про Державну екологічну інспекцію Мінприроди України, затвердженого постановою КМ України від 12.11 93р. №925, інших законодавчих та нормативних актів і призначена для інспекторського складу Державної екологічної інспекції Міністерства охорони навколишнього природного середовища України при здійсненні ними державного контролю за дотриманням природокористувачами вимог законодавства по охороні навколишнього природного середовища.

Методичні рекомендації встановлюють порядок організації і проведення інспекторських перевірок підприємств, їх об'єднань, установ, організацій та інших об'єктів (в подальшому об'єктів або підприємств) незалежно від форм власності та видів господарської діяльності, які негативно впливають на навколишнє природне середовище. Крім цього методичними рекомендаціями визначається порядок оформлення документації по результатах перевірок.

Головною метою інспекторських перевірок є визначення екологічного стану об'єкту, ступеню і характеру його впливу на навколишнє природне середовище, дотримання ним вимог законодавства, норм і правил у галузі охорони природи для своєчасного вжиття (у межах, наданих інспектору законом прав) заходів по усуненню виявлених порушень та попередженню негативного впливу об'єкту на навколишнє природне середовище.

Перевірки режимних об'єктів проводяться у відповідності до «Положення про порядок організації взаємодії та інформації Мінприроди України з Міноборони України, Службою безпеки України, Міністерством внутрішніх справ України, Державним комітетом у справах охорони державного кордону України, Головним управлінням командуючого національною гвардією України, Штабом цивільної оборони України з питань охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки».

При проведенні перевірок інспектор повинен мати при собі службове посвідчення, а при необхідності і допуск встановленого зразка, і пред'являти ці документи по вимозі контрольно-пропускних пунктів або адміністрації об'єкту.

Згідно з чинним законодавством керівництво (адміністрація) об'єкту зобов'язано надавати інспектору всю необхідну інформацію, статистичну звітність, фінансові та облікові документи, результати відомчих лабораторних спостережень, проектні матеріали, акти прийняття об'єкту в експлуатацію тощо, а також всіляко сприяти проведенню перевірки, надаючи допомогу транспортом і при необхідності спецодягом та спецспорядженням.

2.2. Планування перевірок, їх види

Перевірки об'єктів з питань охорони навколишнього природного середовища здійснюються по плану на основі календарного графіку перевірок, який є складовою частиною річного (піврічного, квартального) плану робіт інспекційних підрозділів. Частота цих перевірок планується в залежності від екологічної обстановки в районі розташування об'єкту, а також ступеню і характеру його впливу на навколишнє середовище

Місцеві органи Державної екологічної інспекції Мінприроди України зобов'язані визначити перелік об'єктів - основних забруднювачів навколишнього природного середовища, які повинні бути на постійному контролі і включені в план - графік щорічних перевірок.

Промислові об'єкти - основні забруднювачі навколишнього природного середовища підлягають перевірці не менше як 2 рази на рік. Перевірка решти об'єктів може здійснюватись раз в два-три роки По обсягу питань, що висвітлюють в ході перевірок, вони діляться на повні, цільові і оперативні або спеціальні.

Повні перевірки - в ході яких висвітлюються всі питання природоохоронної діяльності об'єктів.

Цільові перевірки - в ході яких висвітлюються тільки окремі напрямки природоохоронної діяльності об'єкту, такі як: стан виконання заходів по охороні навколишнього природного середовища, приписів контролюючих органів, стан експлуатації очисного обладнання, стан обліку викидів і скидів забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище. розміщення відходів і інші питання.

Оперативні (спеціальні) перевірки - в ході яких висвітлюються тільки ті питання, по яких отримані завдання від керівництва інспекції або вищих органів, перевірки аварійних ситуацій, а також ті, що проводяться за сигналами і скаргами населення.

Повні і цільові перевірки плануються, виходячи з нормованих витрат часу, а спеціальні здійснюються одноразово по спеціальних завданнях, Крім вказаних можуть проводитись комплексні перевірки природоохоронної діяльності об'єктів із залученням спеціалістів інших міністерств і відомств (Мінстат, Міністерство внутрішніх справ, Держстандарт, Держкомгідромет, Міністерство охорони здоров'я України та інші), науково-дослідних установ, представників місцевих органів влади і громадськості.

2.3. Підготовка до перевірки

В ході підготовки до перевірки об'єктів інспектор зобов'язаний:

Ознайомитись із:

- постановами і рішеннями вищих і місцевих органів влади, наказами, рішеннями колегій і розпорядженнями Мінприроди України і галузевого відомства, що стосуються природоохоронної діяльності на даному об'єкті;
- технологічними процесами, що здійснюються на об'єкті;
- методами очистки газів, пиловловлення, очищення стічних вод, що можуть застосовуватися при даних технологічних процесах і які застосовуються на об'єкті;
- новими розробками мало- і безвідходних технологій при даних виробництвах;
- матеріалами і актами попередніх перевірок і іншими документами, що стосуються природоохоронної діяльності об'єкту.

2.4. Перевірка об'єкту

Прийшовши на об'єкт, інспектор зобов'язаний відрекомендуватися керівництву і пояснити мету, завдання і обсяги перевірки, що буде проводитись.

Робота інспектора продовжується з особою, відповідальною за проведення робіт по охороні природи на об'єкті, або особою, визначеною керівництвом об'єкту.

В ході перевірки інспектор зобов'язаний розглянути наявність:

- законодавчих, нормативних і методичних документів з питань охорони навколишнього природного середовища, наказів і розпоряджень по організації природоохоронних робіт на об'єкті і призначення відповідальних посадових осіб за їх проведення;
- підрозділів по охороні природи, положення про них, посадових інструкцій. Укомплектованість цих підрозділів кадрами відповідної кваліфікації.

Далі інспектор повинен розглянути:

- структуру виробництва і його склад;
- асортимент і обсяги продукції, що випускається;
- витрати основної і допоміжної сировини і матеріалів, в тому числі і палива, відповідність їх вимогам технологічних регламентів, ГОСТів, ТУ та іншим стандартам;
- проектну і технічну документацію виробництв;
- звітну документацію з питань охорони навколишнього природного середовища;
- матеріали дозволів і лімітів викидів і скидів забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище та розміщення відходів;
- матеріали плати за забруднення навколишнього природного середовища;
- дані відомчого лабораторного контролю джерел викидів і скидів;
- відомчі нормативні і методичні документи з питань охорони навколишнього природного середовища, утворення і розміщення відходів виробництва тощо;

- стан виконання заходів по виявлених порушеннях при попередніх перевірках;
- основні правила техніки безпеки і промислової санітарії, дотримання яких при огляді виробництв об'єктів дозволить уникнути нещасних випадків і травматизму. Огляд виробництв здійснюється тільки в супроводі відповідального представника об'єкту.

2.4.1. Перевірка повітроохоронної діяльності

Об'єкти, які в процесі виробничої діяльності здійснюють викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, підлягають інспекційним перевіркам. Періодичність перевірок встановлюється в залежності від категорії об'єктів.

В процесі перевірки повинні бути розглянуті матеріали і висвітлені такі питання:

Стаціонарні джерела забруднення:

- інвентаризація джерел викидів забруднюючих речовин в атмосферу по формі 1-повітря, достовірність і повноту її. Яким методом вона була складена, хто проводив, коли, кількість визначених (організованих, неорганізованих) джерел викидів, оснащених газоочисними установками (ГОУ). Кількість джерел викидів, що вимагають оснащення ГОУ. Карта-схема підприємства з нанесеними на ній джерелами викидів. Відповідність нумерації джерел викидів на карті-схемі і в матеріалах інвентаризації;

- санітарно-технічний звіт по обстеженню вентиляційних систем, відповідність його матеріалам інвентаризації;

- локальний том нормативів граничне допустимих викидів (ГДВ) забруднюючих речовин в атмосферу, його якість і повнота, рік розробки і затвердження. Строк досягнення нормативів ГДВ. Організація-розробник;

- заходи по досягненню нормативів ГДВ, чи забезпечить їх виконання досягнення нормативів ГДВ в передбачені терміни;

- наявність і якість ведення журналів первинної облікової документації по формах ПОД-1, ПОД-2, ПОД-3 або галузевих форм первинного обліку, погоджених з Мінприроди України;

ПОД-1 - наявність погодженого з органами Мінприроди України графіку контролю джерел викидів і його дотримання. Наявність і якість ведення робочих журналів реєстрації даних аналізів в санітарно-промислових лабораторіях (СПЛ). Достовірність результатів аналізів. Методики, по яких ведуться аналізи проб промислових викидів. Відповідність контрольних вимірів, проведених аналітичними підрозділами держуправлінь, даним результатів аналізів, проведених СПЛ, а також дозволені викиди по джерелах.

ПОД-2 - наявність річних планів заходів, направлених на охорону повітряного басейну. Своєчасність ведення журналу. Наявність актів приймання виконаних робіт після впровадження заходів. Наявність документів, що підтверджують скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферу після впровадження заходів (лабораторні виміри, розрахунки і т.ін.).

ПОД-3 - якість ведення журналу, відповідність даних, представлених в ньому, записам в оперативних журналах по обслуговуванню ГОУ або цехових журналах роботи технологічного обладнання.

- статистична звітність по формі 2-ТП(повітря). Яким методом вона складається (по матеріалах інвентаризації, балансовим, розрахунковим по методиках, чи враховуються реальні обсяги випуску продукції, стан виконання заходів, час роботи ГОУ і їх ефективність і т.ін.);

- дозволи на викиди забруднюючих речовин в атмосферу за минулий, на поточний і наступний роки, ким видані, коли, на основі яких матеріалів;

- ліміти викидів забруднюючих речовин в атмосферу за ці періоди, ким і коли видані, на основі яких документів;
- матеріали плати за забруднення атмосферного повітря;
- план заходів по регулюванню викидів в період несприятливих метеорологічних умов (НМУ), їх достатність і стан виконання;
- матеріали відомчого лабораторного контролю рівнів забруднення атмосферного повітря в межах санітарно-захисної зони (СЗЗ);
- матеріали по створенню СЗЗ при її відсутності. Кількість чоловік, що проживає в її межах, що ще розташовано, крім житла;
- інші документи з питань охорони атмосферного повітря. Отримавши ці документи, інспектор зобов'язаний провести їх аналіз, порівняти дані, приведені в матеріалах інвентаризації, локальному томі ГДВ, дозволах на викид забруднюючих речовин в атмосферу та лімітах викидів, технологічних регламентах, статзвітності по формі 2-ТП(повітря) даних аналітичного контролю (аналіз вести по джерелах, які вносять основний вклад в загальні обсяги викидів по підприємству), даних аналітичного контролю. В результаті цього необхідно визначити достовірність матеріалів статзвітності по формі 2-ТП(повітря), дотримання дозволених викидів і лімітів викидів забруднюючих речовин в атмосферу. Скласти порівняльну таблицю цих даних за останні 3 роки.

Наступним етапом роботи інспектора є огляд виробництв підприємства.

При обстеженні виробництв основна увага приділяється:

- стану роботи технологічного обладнання, його фізичному і моральному зношенню, відповідності сучасним екологічним вимогам, впливу його на навколишнє середовище;
- технічному стану і ефективності роботи газоочисних установок (ГОУ), відповідності фактичних параметрів навантаження паспортним, наявності реєстраційних номерів на ГОУ, інструкцій по експлуатації і обслуговуванню ГОУ, оцінці рівня підготовки обслуговуючого персоналу;
- ходу будівництва повітроохоронних об'єктів, дотриманню термінів будівництва технологічних і повітроохоронних об'єктів як нових, так і тих, що передбачені заходами по досягненню нормативів ГДВ;
- наявності джерел викидів, що потребують оснащення газоочисними установками, чи прийняті технічні рішення з цих питань;
- наявності неврахованих джерел викидів;
- загальному санітарному стану виробництв і території підприємства та іншим питанням.

Аналізуючи зібрані документи і інформацію, при обстеженні інспектор зобов'язаний провести розрахунок виявленого наднормативного (по речовинах і джерелах, г/с) і надлімітного (по речовинах) викиду (т/рік) по відношенню до вказаних величин в дозволах і лімітах, який може бути за рахунок:

- невиконання у встановлені терміни заходів по досягненню нормативів ГДВ;
- неефективної роботи газоочисних установок;
- роботи технологічного обладнання при несправних газоочисних установках або їх невикористанні;
- порушення технологічних режимів;
- використання непроектної сировини і палива в технологічних процесах;

- аварійних і залпових викидів забруднюючих речовин в атмосферу, які не передбачені технологічними регламентами виробництв;

- неврахованих джерел викидів та інше.

Надлімітний викид визначається як різниця між фактичними викидами забруднюючих речовин згідно із статзвітністю по формі 2-ТП(повітря) і кількістю по доведеному ліміту.

Наднормативний викид визначається з урахуванням різниці між фактичною та дозволеною кількістю викидів і часу роботи джерела в режимі наднормативного викиду. Термін роботи джерела в режимі наднормативного викиду визначається з моменту виявлення порушення до моменту його усунення, підтвердженого даними контрольної перевірки, з урахуванням фактично відпрацьованого часу.

Під час повної перевірки підприємства інспектор зобов'язаний ознайомитись з роботою санітарно-промислової лабораторії, при цьому перевірити:

- укомплектованість кадрами відповідної кваліфікації, забезпеченість необхідним приміщенням;

- забезпеченість нормативно-технічною і погодженою методичною документацією з питань визначення концентрацій забруднюючих речовин в промислових викидах і атмосферному повітрі;

- забезпеченість необхідними приладами контролю і обладнанням;

- виконання графіку контролю джерел викидів і стану забруднення атмосферного повітря в СЗЗ;

- стан ведення робочих журналів і журналів обліку характеристик стаціонарних джерел забруднення та інші питання роботи санітарно-промислової лабораторії,

Під час перевірки інспектор має право дати завдання санітарно-промисловій лабораторії зробити контрольний вимір викидів забруднюючих речовин в атмосферу по одному або декількох джерелах

Пересувні джерела забруднення. При повному обстеженні підприємств повинні перевірятись транспортні дільниці або цехи.

В акті повинно бути відображено;

- кількість автомобілів з бензиновими двигунами, дизельними та тих, що працюють на газоподібному паливі;

- наявність контрольно-регулювальних пунктів (постів)- КРП, їх оснащенням, обладнанням, контрольне - вимірювальною апаратурою, можливість роботи в холодну пору року

На підприємствах, що не оснащені КРП, перевіряється наявність договору з іншою організацією, яка проводить визначення вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів автомобілів, та періодичність перевірок;

- додержання термінів державної повірки приладів (не рідше 1 разу на 6 місяців для газоаналізаторів і 1 разу на рік для димомірів);

- наявність необхідної технічної документації:

- ведення журналів обліку результатів вимірів, відміток про направлення автотранспортних засобів на ремонт, наявність та дотримання графіку перевірки автотранспорту на вміст оксиду вуглецю, вуглеводнів та димності у відпрацьованих газах автомобілів;

- наявність дільниць (постів) по ремонту та обслуговуванню систем живлення і запалення двигунів, їх укомплектованість газоаналітичною апаратурою.

Перевірка вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів автомобілів проводиться:

- на підприємствах-виготовлювачах - на контрольно-регулювальному посту та на складі готової продукції;
- на підприємствах, що здійснюють ремонт, технічне обслуговування та експлуатацію автомобілів, - на контрольно-регулювальному пункті (посту) та при виїзді (в'їзді) з території підприємства;

При виявленні порушень встановлених стандартами норм вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів:

- на підприємствах-виготовлювачах, підприємствах, що здійснюють ремонтне та технічне обслуговування, автомобіль на склад готової продукції відправляти заборонено - він відправляється на регулювальні роботи;
- на підприємствах, що здійснюють експлуатацію, автомобіль до рейсу не допускається і направляється на регулювання.

Контрольні виміри вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів проводяться приладами Держекоінспекції або підприємства, що перевіряється.

2.4.2. Перевірка водоохоронної діяльності

По кожному об'єкту, який підлягає перевірці, для оцінки його впливу на стан поверхневих і підземних вод, проведення кількісних розрахунків і вжиття заходів по усуненню негативних наслідків цього впливу необхідно визначити:

Водоспоживання:

- наявність самостійних водозаборів поверхневих і підземних вод, проектно-технічної документації на водозабірні споруди і водопровідну мережу, актів приймання їх в експлуатацію, дозволів на спеціальне чи відособлене водокористування, дозволів (ліцензій) на буріння свердловин на воду, затверджених лімітів на забір поверхневих і підземних вод. Відповідність оформлення і погодження цих документів установленому порядку;

- технічний стан водозаборів і водопровідної мережі, зношеність обладнання, ступінь аварійності системи водопостачання, додержання проектного режиму її експлуатації (навантаження на водопровідну мережу і основні споруди і т.ін.), діюча система протиаварійних заходів, наявність інструкцій і настанов по попередженню аварій і ліквідації їх наслідків, журналів обліку тощо. Зафіксовані випадки аварій за звітний період, прийняті заходи по їх ліквідації, розміри нанесених збитків, достатність санкцій, застосованих органами державного контролю до осіб, відповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійну перевитрату води тощо;

- обладнання споруд по забору поверхневих вод рибозахисними пристроями, відповідність їх проектним параметрам і ефективність роботи;

- наявність погоджених і затверджених в установленому порядку зон і поясів санітарної охорони, водозаборів, винесення їх меж в натуру, додержання санітарного режиму на цих територіях відповідно до діючих норм і правил охорони джерел водопостачання;

- наявність в межах контрольованої об'єктом території, особливо в межах зон санітарної охорони свердловин, які не експлуатуються (потребують проведення ліквідаційного тампонажу, Додержання правил ведення цих робіт, правильність оформлення актів ліквідаційного тампонажу тощо;

- первинний облік водоспоживання. Організація системи первинного обліку. Обладнання водозаборів поверхневих і підземних вод контрольно-вимірювальною апаратурою і надійність роботи. Досконалість і ступінь достовірності методів побічного (якщо вони є) обліку витрат води в порівнянні з прямими. Правильність ведення журналів обліку води ПОД-11 і ПОД-12;

- звітність по водоспоживанню Відповідність об'ємів використаної води затвердженим лімітам. Достовірність статистичної звітності 2-ТП(водгосп) і 7-ГР, відповідність платежів за фактично використані об'єми води, в тому числі і понадлімітні, діючим нормативам.

Водовідведення:

- система розділення, очищення і відведення промислових і госппобутових стоків, наявність очисних споруд промислових і госппобутових стоків, каналізаційної мережі, самостійних випусків стічних вод природні або спеціально створені об'єкти (водойми, річки, складки рельєфу, поверхневі чи підземні поля фільтрації, шламонакопичувачі тощо). Розміщення і впорядкування водовипусків у відповідності до діючих норм і вимог, наявність проектно-технічної документації на них, актів приймання в експлуатацію, дозволів на скидання стічних вод (дозволів на спеціальне чи відособлене водокористування), затверджених лімітів та граничне допустимих скидів (ГДС), тимчасово погоджених скидів (ТПС), планів заходів по досягненню ГДС, відповідність оформлення і погодження вказаної документації установленому порядку;

- технічний стан водовипусків, очисних споруд і каналізаційної мережі, зношеність обладнання, ступінь аварійності, додержання проектного режиму експлуатації, фактичне навантаження в порівнянні з допустимим проектним, вплив ступені зношеності обладнання очисних споруд і фактичного режиму їх експлуатації на якість очистки стічних вод (ефективність роботи очисних споруд), стан проблеми видалення, складування та утилізації твердого осаду, діюча система протиаварійних заходів, наявність інструкцій і настанов по попередженню аварій і ліквідації їх наслідків, журналів обліку тощо. Зафіксовані випадки аварій за звітний період, вжиті заходи по їх ліквідації, розміри нанесених збитків і достатність санкцій, застосованих до осіб, відповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійне забруднення поверхневих чи підземних вод тощо;

- відомчий лабораторний контроль. Наявність окремих приміщень відомчої лабораторії, відповідність їх робочої площі і об'єму діючим нормам, свідоцтва про атестацію, обладнання лабораторії, забезпеченість реактивами та матеріалами, методиками по відбору і аналізу проб води, знання, вміння персоналу виконувати ці роботи, відповідність результатів аналізів відомчої лабораторії результатам, одержаним іншими лабораторіями (санітарно-епідеміологічної служби, органів охорони природи тощо). При здійсненні спільної перевірки з відбором проб контрольні проби відбираються спеціалістами інспекційного органу і відомчої лабораторії одночасно з одних і тих же точок, що оформляється спеціальним актом;

- зливової каналізація. Ступінь охоплення території об'єкту її системою, мережа по відведенню зливових стоків і очисні споруди, їх технічний стан (зношеність, ступінь аварійності тощо), наявність проектно-технічної документації на ці об'єкти, актів приймання їх в експлуатацію, дозволів на скидання зливових стоків у відкриті водойми чи інші природні або штучні об'єкти, затверджених ГДС чи ТПС на скидання зливових стоків, їх додержання, відповідність оформлення погодження вказаних документів установленому порядку. Відомчий лабораторний контроль за впливом зливових стічних вод на навколишнє середовище (включаючи водні об'єкти) у місцях їх випуску;

- первинний облік стічних вод, які відводяться з території об'єкту. Організація системи первинного обліку, обладнання водовипусків контрольно-вимірювальною апаратурою і надійність її роботи, досконалість і ступінь достовірності побічних методів обліку стічних вод у порівнянні з прямими (якщо вони застосовуються). Правильність ведення журналів ПОД-11, ПОД-12, ПОД-13;

- звітність по водовідведенню. Достовірність статистичної звітності 2-ТП(водгосп) - відповідність об'ємів фактично відведених стічних вод різних категорій і кількості скинутих разом з ними забруднюючих речовин даним, наведеним у статистичній звітності, відповідність кількості скинутих забруднюючих речовин встановленим лімітам і стягнутим платежам за забруднення згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 13.01.92р. №18, включаючи і платежі за понадлімітні скиди.

Потенційні джерела забруднення поверхневих і підземних вод та загальний санітарний стан території об'єкту:

- наявність накопичувачів, відстійників, полів фільтрації, технічних ставків, проектно-технічної документації на ці об'єкти, актів приймання їх в експлуатацію, проектні об'єми і фактичне заповнення на час перевірки, дотримання проектного режиму експлуатації, об'єми твердих або рідких відходів, які накопичуються в них щорічно, їх токсичність, стан огорожувальних дамб, можливість аварійного руйнування останніх та надходження забруднень у відкриті водойми або фільтрування разом з водою у підземні водоносні горизонти, система заходів по попередженню аварій і ліквідації їх наслідків, інструкції, настанови по боротьбі з аваріями, журнали обліку аварій, зафіксовані випадки аварій в минулому і вжиті заходи по їх ліквідації, достатність санкцій, застосованих до осіб, відповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійне забруднення навколишнього середовища;

- санкціоновані (дозовані) скиди з накопичувачів, відстійників тощо, дозволи на скиди і їх дотримання, платежі на відшкодування нанесених збитків, цілість пломб, накладених на випуски після дозволених скидів, наявність самовільно обладнаних випусків та можливість або фактичне здійснення несанкціонованих (залпових) скидів;

- інші потенційні джерела забруднення поверхневих і підземних вод - склади паливно-мастильних матеріалів, сировини, хімічних речовин тощо, пункти заправки і миття транспортних засобів, локальні очисні споруди, якими за діючими нормативами повинні бути обладнані такі об'єкти, проектно-технічна документація на них, акти приймання в експлуатацію, ефективність роботи очисних споруд і пристроїв, зв'язок із загальною системою зливової каналізації і характер впливу на останню, відомчий лабораторний контроль, можливість впливу на стан поверхневих і підземних вод в цілому;

- загальний санітарний стан території об'єкту, наявність засмічених та захламлених ділянок промисловими та побутовими відходами, забрудненість території розливами нафтопродуктів або інших рідких шкідливих речовин, розсипами твердих хімікатів тощо, стан проблеми накопичення відходів, їх переробки і утилізації, збирання та видалення сміття і т.ін., оцінка впливу загального санітарного стану території об'єкту на навколишнє середовище і, зокрема, на поверхневі і підземні води.

Водоохоронна діяльність:

- економія і раціональне використання свіжої води, діючі системи оборотного і повторного водопостачання, ступінь використання для побутових і промислових потреб очищених промислових, побутових і зливових стічних вод;

- будівництво і реконструкція водоохоронних об'єктів (очисних споруд, систем оборотного і повторного водопостачання), хід будівництва, освоєння виділених коштів, дотримання встановлених строків будівництва і пусконаладжувальних робіт;
- виконання приписів, попереджень попередніх перевірок об'єкту контролюючими органами, відомчих природоохоронних планів і програм, постанов Уряду та місцевої адміністрації з питань охорони водних ресурсів.

2.4.3. Перевірка об'єкту з питань утворення, розміщення та знешкодження відходів

При цьому необхідно розглянути:

- наявність затверджених лімітів на розміщення відходів та відповідність їх фактичному обсягу, що утворюється на об'єкті за рік;
- наявність на об'єкті технічного паспорту промислових відходів, в якому повинні бути такі розділи:
 - первинні дані про відходи;
 - відомості про місце утворення відходів;
 - характеристика відходів;
 - відомості про існуючі та можливі технології переробки і використання відходів та інші.

Провести обстеження місця, де проводиться складування промислових відходів (на території об'єкту чи за його межами), та відповідність його класу небезпеки наявних відходів.

Дотримання санітарних норм в місцях складування відходів.

Перевірити способи тимчасового зберігання відходів на території об'єкту та відповідність його класу небезпеки відходів, а саме:

- відходи 1 класу небезпеки зберігаються в герметичній тарі (контейнери, бочки);
- 2 класу - в закритій тарі (ящики, пластикові пакети, мішки);
- 3 класу - в паперових мішках, в пакетах, мішках з тканини;
- 4 класу - відкрито (навалом, насипом).

Розглянути паспорт полігону та наявні документи по відведенню земельної ділянки під полігон промислових токсичних відходів (якщо він існує), їх погодження з природоохоронними і санітарними органами.

При наявності полігону по захороненню промислових токсичних відходів в'янути його відповідність класу небезпеки відходів. Якщо об'єкт не має полігону по захороненню відходів, перевірити наявність договорів з іншими установами на захоронення відходів.

Перевірити наявність спостережних свердловин навколо полігону та періодичність відбору проб води з них.

В'янути питання впливу полігону на забруднення підземних вод та відкритих водойм, наявність забруднення цих вод, хто відбирає проби, та по якій методиці проводиться аналіз води.

Перевірити відповідність автотранспорту, який займається перевезенням відходів в місця захоронення, класу небезпеки відходів, що перевозяться.

Крім цього необхідно розглянути питання, стану зберігання відпрацьованих люмінесцентних ламп і наявність договору на їх демеркурізацію.

2.4.4. Перевірка об'єкту з питань охорони ґрунту та надр

В ході перевірки держінспектор повинен відобразити такі питання:

1. Запитати експлікацію (перелік) земель, з нанесеними межами земельних відводів, що значаться за підприємством у т.ч:

- всього земель;
- під промплощадками, об'єктами, цехами;
- відвалами, шламонакопівцями, відстійниками, звалищами та ін
- об'єктами соцкультпобуту;
- газонами, зеленими насадженнями.

Вказати найменування місцевих рад, на землях яких розташовані об'єкти.

2. Наявність Державного акта - на право власності, або Договору оренди на право користування землею. Договір оренди повинен пройти держреєстрацію.

3. Відповідність меж у натурі матеріалами відведення земель та гірничого відводу, наявність межових знаків.

4. Наявність і фактичне виконання на підприємстві заходів з охорони земель, дотримання цільового використання території.

5. Розміщення, проектування, будівництво, введення в експлуатацію об'єктів, що негативно впливають на стан земель повинно проводитися за проектами мають позитивний висновок держекспертизи, в т.ч. і по розділу охорона земель. Перевірити їх наявність та виконання.

6. Кількість порушених, відпрацьованих, рекультивованих земель та переданих за актом місцевим радам та іншим землевласникам. Фактичне виконання в натурі рекультивації порушених земель відповідно до проектів.

7. Скільки заскладовано чорнозему відповідно до звітності 2-ТП рекультивація.

8. Стан і збереження протиерозійних і гідротехнічних споруд, захисних насаджень.

9. Наявність і виконання проекту по благоустрою та озелененню санітарно-захисної зони підприємства.

10. За яку площу підприємство платить земельний податок і які документи є підставою для оплати земельного податку.

Проведення комплексних перевірок гірничодобувних підприємств по можливості повинна проводитися спільно з представники Госгеолконтроля, Держнаглядохоронпраці, Держкомзему.

При проведенні перевірки *гірничодобувних підприємств, що ведуть відкриту розробку родовищ корисних копалин*, держінспектор повинен перевірити:

1. Наявність документів на право ведення розробки родовищ корисних копалин (з дотриманням встановлених ними умов, термінів дії, технології проведення робіт), а саме:

- спеціального дозволу (ліцензії) на користування надрами;
- проекту розробки (дослідно-промислової розробки) родовища корисних копалин та проекту рекультивації порушених земель;
- акта про надання гірничого відводу, виданого Держнаглядохоронпраці (для розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення) або обласною радою (для розробки родовищ корисних копалин місцевого значення). В останньому випадку може бути довідка про реєстрацію гірничого відводу в органах Держнаглядохоронпраці.

Для геологічного вивчення, в тому числі для дослідно-промислової розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення, надра надаються у користування без надання гірничого відводу після одержання спеціального дозволу (ліцензії) на геологічне вивчення надр з правом дослідно-промислової розробки родовища корисних копалин;

- акта міжвідомчої комісії, яким оформлена передача розвіданого родовища корисних копалин у промислове освоєння і який є підставою для віднесення запасів корисних копалин розвіданого родовища з державного фонду родовищ корисних копалин на баланс підприємства.

2. Наявність річного плану розробки родовища корисних копалин, погодженого з органами Мінприроди та Держнаглядохоронпраці.

3. Фактичний стан території об'єкта та цільового використання земельних ділянок.

При перевірці організацій, які експлуатують **підземні водозабори**, держінспектор повинен перевірити:

1) скільки числиться на балансі підприємства свердловин по забору підземних вод;

2) наявність дозволу на спецводокористування;

3) для групових водозаборів і одиночних свердловин, які видобувають підземні вод з метою розливу - наявність спеціального дозволу (ліцензії) на користування надрами. Необхідність отримання спеціального дозволу (ліцензії) повинна бути однією з умов погодження дозволу на спецводокористування державним регіональним геологічним підприємством;

4) наявність паспортів артезіанських свердловин, проектів водозабірних споруд, обладнання свердловин на воду водорегулюючими і контрольно-вимірювальними пристроями, порядок ведення обліку та достовірність звітності щодо обсягів використання підземних вод;

5) відповідність фактичного водовідбору паспортними даними і встановленому в дозволі на спецводокористування;

6) використання підземних вод питної якості для промислових потреб тільки за погодженням з місцевими радами та державними органами охорони навколишнього середовища;

7) здійснення контролю якості підземних вод;

8) наявність на водозаборах затвердженого проекту зони санітарної охорони та дотримання режиму зони санітарної охорони;

9) наявність мережі спостережних свердловин (при необхідності) та їх відповідність проекту;

10) наявність недіючих і не придатних для експлуатації свердловин, які підлягають ліквідаційного тампонажу, фактичне виконання тампонажу.

В організаціях, які здійснюють **буріння розвідувально-експлуатаційних свердловин на воду** інспектор повинен перевірити:

- наявність ліцензії на виконання спеціальних видів робіт, дозволи Мінприроди України на проведення робіт по проектуванню, бурінню, ремонту експлуатаційних свердловин на воду та їх тампонаж і виконання умов надання дозволу;

- до початку робіт - наявність акта вибору майданчика для буріння розвідувально-експлуатаційної свердловини, наявність узгодженої з державними органами охорони навколишнього середовища, геології та охорони здоров'я проектно-кошторисної документації на проведення робіт;

- при передачі свердловини в експлуатацію - паспорт експлуатаційної свердловини з матеріалами згідно з вимогами СНП Ш-3-81 і СНП 3.05.04-85 (геолого-літологічний розріз,

конструкція свердловини, акти на закладку бурової свердловини, на роботи з установки фільтрів, цементації затрубного простору, журнал дослідної відкачки, результати хімічного та бактеріологічного аналізу води на відповідність ГОСТ 2874-82 і висновок органів СЕС, проект рішення місцевої ради про зону санітарної охорони водозабору питної води, облікова картка свердловини, яка надається в територіальну геологічну організацію, акт здачі- приймання свердловини в експлуатацію).

2.4.5. Перевірка відомчого лабораторного контролю

Мета перевірки - вивчити наявність необхідних умов для забезпечення повноти та достовірності здійснення відомчого лабораторного контролю щодо дотримання встановлених нормативів викидів (скидів), їх впливу на навколишнє природне середовище, ефективності роботи пилогазоочисного устаткування.

Підлягають перевірці наступні питання.

1. Правові та нормативні основи діяльності:

- а) наявність наказу по підприємству про організацію служби лабораторного контролю;
- б) наявність положення про відповідну лабораторію (підрозділу) з викладенням функцій. Відповідність діяльності лабораторії (підрозділу) цих функцій;
- в) наявність посадових інструкцій, затверджених керівництвом і скріплених підписами відповідальних співробітників лабораторії, відповідність їх стану і функцій, які фактично виконуються;
- г) наявність погодженого регіональної екологічної інспекцією та відділом аналітичного контролю плану-графіка проведення лабораторного контролю;
- д) наявність свідоцтва про акредитацію, його номер, дата видачі та термін дії, а також матеріали акредитації;
- е) наявність державних стандартних зразків.

2. Наявність методик виконання вимірювань відповідно до галузі акредитації.

3. Штат лабораторії та рівень кваліфікації фахівців.

4. Виробничі приміщення:

- 1) кількість приміщень, їх функціональне призначення та площа;
- 2) наявність та стан технічного обладнання приміщень: витяжної вентиляції, гарячого і холодного водопостачання, каналізації, загального та місцевого освітлення і т.п.;

5. Забезпеченість обладнанням та засобами вимірювання, їх відповідність вимогам Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність»:

- а) повнота та своєчасність проведення повірки засобів вимірювальної техніки;
- б) технічний стан засобів вимірювальної техніки та допоміжного обладнання;
- в) забезпеченість засобами вимірювальної техніки та допоміжним обладнанням для:
 - відбору проб;
 - визначення концентрацій забруднюючих речовин;
- г) наявність мірної і хімічного посуду та їх відповідність вимогам стандартів і методик визначення;
- д) забезпечення підрозділу обладнанням для отримання в достатній кількості дистильованої і бідистильованої води;
- е) відповідність якості дистильованої води ГОСТ 6709-72 і стан перевірки її якості (наявність відміток у відповідному журналі).

6. Здійснення вимірювань і визначень у відповідності до вимог нормативних документів:

- а) виконання відбору проб відповідно до:
 - періодичністю та термінами відбору проб;
 - вимірюванням необхідних при відборі параметрів;
 - правил транспортування та зберігання відібраних проб;
 - відповідність розташування і обладнання місць відбору проб вимогам ГОСТ 17.2.4.06-90, ГОСТ 17.2.4.07-90, ГОСТ 12.4.021-75 і КНД 211.2.063-98;
 - наявність номера на джерелі забруднення атмосфери і його відповідність затвердженому проекту нормативів викидів;
 - визначення швидкості газопилових потоків відповідно до вимог ГОСТ 17.2.4.06-90, вимірювань температури та тиску - ГОСТ 17.2.4.07-90 і 6.1. «Інструкції з відбору проб з газопилових потоків» при кожній серії відбору проб. Виконання розрахунків витрати газу при нормальних умовах перевіряється за відповідною документації лабораторного підрозділу.
- б) дотримання необхідного інтервалу відбору проб пилогазового потоку;
- в) стан виконання затвердженого плану-графіка відбору проб і переліку визначень контрольованих показників складу та властивостей;
- г) повнота охоплення лабораторним інструментальним контролем характерних для даного підприємства забруднюючих речовин;
- д) наявність затверджених або тимчасово узгоджених норм гранично допустимих скидів (викидів) і стан контролю за виконанням заходів по їх досягненню (забезпечення);
- е) приготування розчинів відповідно до вимог нормативних документів, дотриманням умов і термінів використання та зберігання;
- ж) побудова і оформлення градувальних графіків (залежностей):
 - дотримання термінів побудови та перевірки градувальних залежностей;
 - оформлення градувальних графіків;
- з) правильність і послідовність проведення операцій при аналізі;
- и) оформлення та ведення відповідної робочої і реєстраційної документації. Повнота, правильність і своєчасність ведення журналів.
- к) відповідність даних, представлених в журналах ПОД-1, ПОД-13 і в журналах робочої внутрішньолaboratorний документації.

7. Повнота проведення контролю точності вимірювань.

8. Повнота і своєчасність передачі результатів виконаних визначень до відповідного підрозділу підприємства для прийняття оперативних рішень і обліку. Відповідність переданих результатів записам у лабораторної документації

9. У разі проведення окремих визначень концентрацій забруднюючих речовин сторонніми і підрядними організаціями - відповідність застосованих методик, засобів вимірювальної техніки, правильність розрахунків, а також наявність копії договору з підрядною організацією, копії свідоцтва про акредитацію.

10. При відсутності лабораторії на підприємстві:

- а) наявність планів-графіків лабораторного контролю скидів стічних вод, промвикидів в атмосферне повітря, стану ґрунтів, погодженого регіональної екологічної інспекцією та відділом аналітичного контролю;
- б) наявність договорів зі сторонніми організаціями на проведення лабораторного контролю;
- в) фактичне відповідність періодичності та строків відбору проб, а також переліку

підлягають контролю параметрів затвердженого плану-графіку;

г) відповідність даних протоколів вимірювань даними в журналах статзвітності (ПОД-1, ПОД-13);

д) наявність наказу по підприємству про призначення посадової особи, відповідальної за організацію природоохоронної діяльності на підприємстві.

2.5. Оформлення результатів перевірки

Інспекторська перевірка закінчується складанням серії документів і, насамперед, «Акту перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства».

За своєю суттю цей документ повинен бути відображенням стану природоохоронної роботи на об'єкті і впливу останнього на навколишнє природне середовище.

У вступній частині акту приводяться місце і дата його складання, відомча підпорядкованість об'єкту, його поштова адреса, банківські реквізити, прізвища керівників і їх службові телефони, а також прізвища і посади осіб, які проводили перевірку.

В констатуючій частині (графа «перевіркою встановлено...») в стислій формі викладаються результати перевірки об'єкту по всіх питаннях, зазначених в розділах 3,4,5 цієї інструкції. Викладений матеріал повинен підкріплюватись кількісними показниками, які приводяться як окремо, так і в формі порівняльних таблиць. Довідки, копії звітів, результати аналізів, графіки, схеми і т.ін., що при необхідності додаються до акту перевірки, повинні підписуватись офіційними особами і належним чином оформлятися.

Окремим розділом акту за результатами перевірки по виявлених порушеннях природоохоронного законодавства державним інспектором видаються обов'язкові до виконання приписи з вказівкою термінів їх виконання і посиланням на етапі або пункти законодавчих чи нормативних документів.

Акт перевірки обговорюється у керівника об'єкту, а при необхідності - в присутності відповідальних працівників.

Складання акту перевірки як первинного документу є обов'язковим практично при всіх видах інспекторських перевірок за винятком тих випадків, коли розслідуються очевидні протизаконні дії окремих осіб (миття транспорту у непередбачених для цього місцях, розлив нафтопродуктів, вивантаження сміття в забороненому місці тощо), які безпосередньо призвели до забруднення природного середовища, і коли інспектор може обмежитися складанням протоколу про порушення природоохоронного законодавства та вжиттям адміністративних заходів.

Акт перевірки підписується інспектором, який проводив перевірку, і всіма членами комісії (якщо перевірка проводилась комісійне). Складається він в необхідній кількості примірників.

Після цього акт перевірки вручається керівнику об'єкту для виконання. Керівник об'єкту зобов'язаний підписати його, а при наявності зауважень та протиріч - викласти окрему думку до акту.

При відмові керівника підписувати акт перевірки ці матеріали передаються через канцелярію об'єкту або направляються поштою рекомендованим листом.

Література [6; 9; 12]

ТЕМА 3. Порядок здійснення контролю за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших рослинних ресурсів

3.1. Загальні положення

Порядок здійснення державного контролю за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших рослинних ресурсів встановлює основні вимоги щодо контролю і притягнення винних до відповідальності та вжиття заходів по попередженню порушень природоохоронного законодавства. Розроблені методичні рекомендації, призначені для керівництва в роботі державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища, службових осіб інших спеціально уповноважених державних органів у галузі охорони та використання лісів та інших рослинних ресурсів в межах їх компетенції та громадських інспекторів з охорони навколишнього природного середовища. Розроблені вони з метою сприяти державним і громадським інспекторам з охорони навколишнього природного середовища, службовим особам, інших спеціально уповноважених державних органів у галузі охорони та використання природних ресурсів здійсненню контролю за станом, використанням, відтворенням, охороною і захистом лісів та інших рослинних ресурсів, забезпеченню дотримання чинного законодавства при оформленні матеріалів щодо притягнення винних до відповідальності, а також установленого порядку визначення розміру шкоди та притягнення до матеріальної відповідальності за шкоду, яка нанесена лісовим та іншим рослинним ресурсам правопорушенням. У цьому документі наведено посилання на такі законодавчі акти:

- Закон України від 25 червня 1991 року «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-XII;
- Земельний кодекс України від 13 березня 1992 р.;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- Положення про Державну екологічну інспекцію Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1993 року № 925;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992р. № 459 «Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і встановлення лімітів використання загальнодержавного значення» з змінами і доповненнями.

3.2. Основні завдання державного контролю за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших природних рослинних ресурсів

Державний контроль за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших природних рослинних ресурсів повинен забезпечувати:

- збереження лісів, охорону їх від пожеж, захист від шкідників і хвороб;
- посилення водоохоронних, захисних, кліматорегулюючих, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших корисних властивостей лісів з метою охорони здоров'я людей і поліпшення навколишнього природного середовища;
- безперервне, невиснажливе і раціональне використання лісів, інших рослинних ресурсів;

- розширене відтворення, поліпшення породного складу і якості лісів, інших рослинних ресурсів, підвищення їх продуктивності;
- раціональне використання земельних ділянок лісового фонду;
- збереження лісорослинних умов на зрубках, в місцях використання лісів, інших рослинних ресурсів;
- досягнення оптимальної лісистості територій та нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості.

Державна екологічна інспекція Міністерства охорони навколишнього природного середовища України відповідно до покладених на неї завдань здійснює державний контроль за:

- а) виконанням державних та регіональних програм у галузі охорони, захисту, використання лісів та інших рослинних ресурсів;
- б) станом, охороною, збереженням лісів, у тому числі їх віковою структурою та породним складом, виконанням протипожежних заходів та дотриманням санітарних правил у лісах, а також захистом їх від шкідників і хвороб;
- в) станом, охороною, збереженням полезахисних лісових смуг, захисних лісових насаджень на смугах відводу автомобільних доріг, залізниць, каналів;
- г) проведенням заходів збереження і посилення екологічних, водоохоронних, кліматорегулюючих, захисних, санітарно-гігієнічних, протиерозійних, оздоровчих, естетичних та інших корисних функцій лісів та захисних лісосмуг;
- д) вжиттям заходів щодо науково-обґрунтованого підвищення лісистості регіону, нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості;
- е) виконанням заходів щодо своєчасного та якісного відтворення лісів, поліпшення їх породного складу;
- є) збереженням лісорослинних умов, необхідних для відтворення лісу на зрубках в нормативний строк цінними породами згідно з умовами місцезростання; вжиттям заходів по відтворенню корінних деревостанів;
- ж) виконанням заходів щодо забезпечення правової і технічної регламентації лісових та інших рослинних ресурсів залежно від природних та економічних умов, цільового призначення, місцезростання, породного складу, а також функцій, які вони виконують;
- з) дотриманням розрахункової лісосіки та лімітів використання лісових ресурсів загальнодержавного значення (ліміт лісосічного фонду та заготівлі живиці) і місцевого значення;
- і) використанням земель лісового фонду за цільовим призначенням.

Міністерство лісового господарства України та його органи на місцях забезпечують контроль за:

- а) дотриманням спеціалізованими лісгосподарськими підприємствами в процесі господарської діяльності правил, настанов, рекомендацій, інструкцій, інших відомчих нормативних документів щодо ведення лісового господарства, в тому числі створення лісових культур, проведення рубок головного користування, рубок догляду, вжиття протипожежних заходів та захисту лісів від шкідників і хвороб, охороні від самовільних рубок, тощо;
- б) якістю лісгосподарських робіт, що відповідає вимогам ведення лісового господарства і збереженню природного середовища;
- в) дотриманням основних повноважень організації лісовпорядкування, установленого порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів;

- г) дотриманням порядку використання лісів у науково-дослідних, культурно-оздоровчих цілях і для потреб мисливського господарства;
- д) впровадженням прогресивних методів вирощування садивного матеріалу на селекційній основі;
- е) дотриманням вимог пожежної безпеки в лісах, виконанням заходів протипожежної профілактики в лісах і боротьби з лісовими пожежами;
- с) дотриманням вимог щодо охорони лісів від пошкоджень і забруднень стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, відходами;
- ж) дотриманням порядку використання лісів і їх охороною при будівництві, підричних роботах, добуванні корисних копалин, прокладанні кабелів, трубопроводів, інших комунікацій, бурових та інших роботах, що не пов'язані з веденням лісового господарства і здійсненні лісових використань;
- з) забезпеченням охорони лісових ресурсів від незаконного їх використання, знищення чи пошкодження лісів.

3.3. Планування та організація проведення державного контролю за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших рослинних ресурсів

Державний контроль за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших рослинних ресурсів передбачає проведення планових цільових перевірок спеціалізованих лісгосподарських підприємств, інших підприємств, установ, організацій, на які покладена відповідальність за збереження лісів та інших рослинних ресурсів по окремих питаннях стану, використання, відтворення, охорони і захисту лісів та інших рослинних ресурсів, або комплексних - по всіх чи основних із перерахованих в пункті 4.2 питаннях видах діяльності спеціалізованих лісгосподарських підприємств, інших користувачів землями лісового фонду, а також оперативних (спеціальних) перевірок за завданнями законодавчих і виконавчих органів влади, або при отриманні депутатських запитів, звернень громадських організацій, громадян, тощо.

Перевірки проводяться згідно із завданнями керівництва спеціально уповноваженого природоохоронного органу в галузі охорони та використання рослинного світу.

Перевірка здійснюється в обов'язковому порядку в присутності керівника підприємства, установи, організації, що перевіряється, або призначеного ним відповідального представника.

Спеціально уповноважені державні органи у галузі охорони, захисту, використання, відтворення лісів та інших рослинних ресурсів мають право за погодженням керівників міністерств, відомств, підприємств, науково-дослідних і проектних установ, лабораторій залучати спеціалістів для участі в перевірках, проведення аналізів, експертизи видачі висновків про причинний зв'язок між діями порушника і наслідками, про розмір нанесеної шкоди при пошкодженні лісу, інших рослинних ресурсів стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, відходами, що призвело до всихання або захворювання, а також для вирішення інших питань, пов'язаних з притягненням винних до відповідальності за порушення.

Перевірки здійснюються шляхом аналізу матеріалів лісовпорядкування, обліку, звітів та інших документів про стан, використання, відтворення, охорону і захист лісів та інших рослинних ресурсів і огляду цих питань в натурі.

3.4. Орієнтовний перелік питань, що підлягають перевірці при здійсненні державного контролю за станом, використанням, відтворенням, охороною і захистом лісів, інших рослинних ресурсів

Державний контроль за станом лісів та інших рослинних ресурсів здійснюється шляхом:

а) перевірок наявності документації, що підтверджує право користування землями лісового фонду чи використання природних рослинних ресурсів, відповідність розмірів землекористування даним Державного акту на право постійного користування землею чи договору на право тимчасового користування земельними ділянками лісового фонду; використання земель лісового фонду у відповідності з їх цільовим призначенням;

б) аналізу матеріалів лісовпорядкування, інших облікових матеріалів в частині динаміки площ лісів по категоріях земель, породному і віковому складу лісів, якісної і кількісної характеристики лісових ресурсів, а також проектів організації розвитку лісового господарства, виконання рекомендацій лісовпорядкування, висновків і вимог державної екологічної експертизи;

в) аналізу рівня забезпеченості рівномірності лісокористування і заходи його покращання;

г) аналізу полезахисної лісистості, рівня озеленення автомобільних шляхів і залізниць, якісної і кількісної характеристик захисних лісосмуг на смугах відводу автошляхів і залізниць, полезахисних лісосмуг.

Державний контроль за використанням лісосировинних ресурсів здійснюється шляхом перевірок:

а) рівня забезпеченості рівномірності лісокористування і заходи його покращання;

б) дотримання розрахункової лісосіки та ліміту лісосічного фонду по групах лісів і породних господарствах, причини відхилення від розрахункової лісосіки в лісах першої і другої групи та по господарствах;

в) дотримання Правил відпуску деревини на пні в лісах України;

г) своєчасності і якості проведення освідчення місць рубок, достовірності інформації, що відображені в актах освідчення місць рубок;

д) дотримання правил та умов проведення і заготівлі лісохімічної сировини;

е) дотримання порядку здійснення усіх видів використання недеревних природних рослинних ресурсів: випасання худоби, розміщення пасік, заготівлі сіна, деревних соків, збирання і заготівлі дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин і технічної сировини, лісової підстилки, очерету, а також заготівлі лісових матеріалів для промислової переробки;

ж) доцільності установлених розмірів рубок догляду, санітарних рубок, рубок, пов'язаних з реконструкцією малоцінних молодняків і похідних деревостанів. Співставити з матеріалами лісовпорядкування наявності відхилення по об'єму рубок, розміщенню, виду. Забезпеченість рубками догляду всіх насаджень, що потребують їх проведення. В натурі оглянути правильність призначення і проведення рубок догляду.

Державний контроль за відтворенням лісів, лісорозведенням та досягненням нормативного рівня захисних лісосмуг здійснюється шляхом перевірок:

а) ефективності відтворення лісів, робіт по лісорозведенню та досягненню нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості;

б) стану лісових культур, відповідності їх умовам місцезростання та проектам створення;

в) дотримання строків відтворення насаджень на зрубках, згарищах, інших землях лісокультурного і лісомеліоративного фонду;

г) дотримання строків переведення лісових культур у вкриті лісом землі, передачі (введенні) захисних лісонасаджень в експлуатацію;

д) своєчасного і якісного проведення реконструкції малоцінних, низькоповнотних насаджень, а також зайнятих нестійкими похідними деревостанами, чагарниками, рідколіссям та насадженнями, що втратили захисні функції.

Державний контроль за охороною та захистом лісів здійснюється шляхом перевірок:

а) санітарного стану лісу, наявності позалісосічної захаращеності та заходів, що вживаються для її ліквідації;

б) виконання заходів протипожежної безпеки в лісах;

в) стану обліку діючих вогнищ шкідників і хвороб лісу, аналізу причин і умов, що сприяли скоєнню пожеж, лісо порушень, їх профілактика, вжиття заходів по відшкодуванню шкоди, заподіяної лісам, іншим рослинним ресурсам;

г) виконання необхідних заходів щодо попередження масового виникнення шкідників і хвороб, а також по боротьбі з шкідниками і хворобами лісу, спрямованих на своєчасну ліквідацію і локалізацію вогнищ.

3.5. Порядок оформлення результатів перевірок

За наслідками перевірок складається акт в 3-х примірниках, в якому характеризується діяльність підприємства, установи, організації (окремого об'єкту), що перевіряється, відображаються виявлені недоліки і порушення, причини, що викликали їх, наслідки, до яких привели або можуть привести виявлені недоліки і порушення, розміри спричиненої шкоди, посада, прізвище та по-батькові винних в цьому осіб; визначаються конкретні заходи покращання стану, використання, відтворення, охорони і захисту лісів, інших рослинних ресурсів.

Акт підписується усіма учасниками перевірки (особою, що перевіряє, учасниками перевірки, присутніми при перевірці, керівником підприємства, організації, установи, що перевіряється чи призначеного ним відповідального представника).

Із змістом акту знайомиться керівник підприємства, установи, організації, що перевіряється. У випадках незгоди з актом, керівник підприємства або уповноважений ним представник має право додати до нього особисту думку.

Наявність особистої думки керівника підприємства, що перевіряється не перешкоджає видачі та виконання припису чи прийняття інших заходів впливу.

У випадках виявлення правопорушень встановлених чинним законодавством складається протокол про адміністративне правопорушення у галузі охорони природи і використання природних ресурсів.

Протокол складається у випадках виявлення таких правопорушень лісового законодавства:

а) незаконне вирубування та пошкодження дерев і чагарників, лісових культур, підросту;

б) знищення або пошкодження лісу, полезахисних лісосмуг, захисних насаджень в смугах відводу залізниць та автошляхів в наслідок їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інших видів шкідливого впливу;

в) знищення або пошкодження лісонасаджень внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем;

г) порушення порядку використання лісосічного фонду, заготівлі та вивезення деревини, заготівлі живиці та використання інших рослинних ресурсів;

д) здійснення лісових використань не у відповідності з цілями чи вимогами, передбаченими в спеціальних дозволах (лісорубний квиток (ордер) або лісовий квиток) на використання лісосировинних ресурсів;

е) незаконного використання земель державного лісового фонду, корчування земельних ділянок лісового фонду і використання їх для спорудження будівель, переробки деревини, влаштування складів тощо, без належного дозволу;

є) порушення права державної власності на ліси; порушення строків повернення земельних ділянок лісового фонду, що перебувають у тимчасовому користуванні, або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;

ж) порушення правил лісовідновлення і погіршення стану лісів, їх породного складу, зниження їх продуктивності;

з) самовільної заготівлі сіна, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин в порядку спеціального використання, самовільного випасання худоби та інших порушень у використанні природних рослинних ресурсів місцевого значення;

й) пошкодження природних сіножатей і пасовищ;

і) порушення правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісу, стимуляторів росту, мінеральних добрив та інших препаратів;

ї) заготівлі лісових ресурсів засобами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів;

й) порушення вимог пожежної безпеки в лісах;

к) введення в дію нових і реконструйованих підприємств, споруд та інших об'єктів незабезпечених обладнанням, що запобігає негативному впливу на стан і відтворення лісів та інших рослинних ресурсів;

л) засмічення лісів промисловими, будівельними, побутовими відходами і покидьками;

м) інших порушень, що негативно впливають на стан і відтворення рослинного світу.

Протокол складається, як правило, на місці виявлення правопорушення чи на місці затримання правопорушника.

У протоколі обов'язково заповнюються всі пункти і особливо чітко викладається вид порушення, його причини і наслідки, якщо бланк протоколу не в змозі вмістити всіх виявлених даних про порушення і нанесену шкоду лісам та іншим рослинним ресурсам, необхідно зробити вкладку до протоколу або дати відповідні дані та розрахунки у вигляді додатку до нього, засвідчивши їх підписами, пронумерувати разом з протоколом і вказати пункти протоколу, що доповнюються.

Протокол підписується державним або громадським інспектором, який його склав, особами, що приймали участь у виявленні порушення, особою, яка вчинила правопорушення або винна у його скоєнні (правопорушник), а при наявності свідків протокол підписується і ними.

У випадках відмови правопорушника від підписання протоколу, в ньому про це робиться запис. Особа, яка вчинила правопорушення може додати до протоколу пояснення і зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі неможливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці, державний інспектор, який склав протокол, зобов'язаний письмово повідомити правопорушника про місце і час розгляду його справи, а також роз'яснити його права і обов'язки.

Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення порушника від установленої відповідальності.

Бланки протоколів про адміністративне правопорушення у галузі охорони і використання природних ресурсів є бланками суворої звітності, зберігаються в порядку визначеному керівником відповідного державного органу, видаються державним і громадським інспекторам з охорони навколишнього природного середовища під розписку з зазначенням номеру.

Всі протоколи, по яких розглядаються адміністративні правопорушення обов'язково реєструються в спеціальному журналі-книзі реєстрації протоколів і постанов того природоохоронного органу, який виносить по них постанову.

3.6. Повноваження державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища щодо вжиття заходів по фактах виявлення порушення у галузі охорони, використання, відтворення та захисту лісів та інших рослинних ресурсів

Державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища Мінприроди України у відповідності до характеру і екологічних наслідків, виявлених порушень природоохоронного законодавства можуть:

- розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення;
- передавати матеріали керівникам відповідних підприємств, організацій установ для застосування заходів дисциплінарного впливу до службових осіб, що винні в правопорушенні чи в незабезпеченні виконання заходів у галузі охорони природи, які входять до їх службових обов'язків;
- пред'являти претензії та виставляти позови до підприємств, організацій, установ, громадян про стягнення з них коштів на відшкодування шкоди, заподіяної природним рослинним ресурсам внаслідок порушення природоохоронного законодавства;
- обмежувати, зупиняти (тимчасово) використання лісових та інших природних рослинних ресурсів;
- вносити обов'язкові для розгляду і виконання пропозиції про припинення дії або анулювання спеціальних дозволів (лісорубний квиток (ордер), лісовий квиток, тощо) на використання лісосировинних та інших рослинних ресурсів;
- подавати матеріали в органи прокуратури або внутрішніх справ для притягнення осіб, винних у порушенні природоохоронного законодавства, до кримінальної відповідальності.

Постійні лісокористувачі повинні:

- вести книги рубок, пов'язаних з веденням лісового, господарстві та інших рубок, до яких заносять дані про площі та іншу інформацію, пов'язану із здійсненням рубок;
- своєчасно складати акти закладки пробних ділянок, акти відводу ділянок до рубки, креслення лісосік, відомості польові перелікові, відомості матеріально-грошової оцінки, технологічні карти, акти огляду місць рубок. вносити позначення в таксаційні описи і на планшети;

- здійснювати систематичну перевірку в натурі відведених до рубки ділянок, провадити контрольні переліки дерев, оцінювати якість проведених рубок.

Під час перевірки робіт в натурі рівномірно охоплюються не менше 5 відсотків площі освітлень і прочищень та не менше 3 відсотків площ інших видів рубок. При цьому встановлюють правильність призначення ділянок до рубок догляду, їх відводу і оформлення, вибору головної породи, призначення, обміру і клеймування дерев, розподілу їх за якістю, закладки пробних ділянок, вибору моделей для встановлення розряду сортиментних таблиць, очистки місць рубок і якості проведених робіт.

Правильність відбору дерев до рубки і розподіл їх за якістю визначаються в натурі на пробних ділянках або на площі всієї ділянки.

Контрольні переліки дерев здійснюються на всій площі ділянки або виділу; дерева розподіляються на правильно і неправильно призначені до рубки, правильно і неправильно залишені. Якщо кількість стовбурів неправильно призначених до рубки і неправильно залишених відносно кількості стовбурів, які необхідно вирубати (правильно намічені : неправильно залишені), буде перевищувати 10 відсотків, робота вважається незадовільною і підлягає перевідведенню. Результати контрольних переліки заносяться у відомість.

Правильність призначення насаджень до рубки відповідно до матеріалів лісовпорядкування уточнюється під час обстеження їх в натурі.

Література [9; 6; 10]

ТЕМА 4. Порядок здійснення державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (рибних ресурсів)

4.1. Загальні положення

Розроблені методичні вказівки, які встановлюють порядок здійснення державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (рибних ресурсів), з метою сприяти державним інспекторам з охорони навколишнього природного середовища, посадовим особам інших міністерств і відомств, яким згідно чинного законодавства надані права державних та громадських інспекторів з охорони навколишнього природного середовища. В методичних вказівках наведено посилання на такі законодавчі та нормативні акти:

- Закон України від 25 червня 1991 року «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- Закон України від 3 березня 1993 року «Про тваринний світ»;
- Положення про Державну екологічну інспекцію Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1993 року № 925.

4.2. Державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу (рибних ресурсів)

Державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу здійснюється Кабінетом Міністрів України, Міністерством охорони навколишнього природного

середовища України та його органами на місцях, місцевими органами державної виконавчої влади, іншим державними органами, а також органами місцевого самоврядування відповідно до Законодавства України (Закон України «Про тваринний світ» ст.52)

Спеціально уповноваженим державним органом у галузі ведення мисливського господарства є Міністерство лісового господарства України та його органи на місцях (Закон України «Про тваринний світ» ст. 15, «Положення про Міністерство лісового господарства України» від 21 липня 1992 року №413).

Спеціально уповноваженим державним органом у галузі ведення рибного господарства і рибної промисловості є Державний комітет України з рибного господарства і рибної промисловості та його органи на місцях. (Закон України «Про тваринний світ» ст.17, «Положення про Міністерство рибного господарства України» затвердженого Указом Президента України від 20 січня 1995 року № 72/95).

Громадський контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу здійснюється громадськими інспекторами охорони навколишнього природного середовища (Закон України «Про тваринний світ» ст.53).

Громадські об'єднання, наукові товариства у відповідності з законодавством України, статутами та положеннями про них, а також громадяни сприяють державним органам охорони навколишнього природного середовища при здійсненні ними державного контролю у галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу (рибних ресурсів).

4.2.1. Основні завдання державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу (рибних ресурсів)

Державні екологічні інспекції Міністерства охорони навколишнього природного середовища України відповідно, покладених на них завдань здійснюють державний контроль за:

- збереженням умов існування видового і популяційного різноманіття тваринного світу в стані природної волі;
- недопустимістю погіршення середовища перебування, шляхів міг та умов розмноження диких тварин;
- збереженням цілісності природних угруповань тварин;
- додержанням науково-обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу, забезпеченням невиснажливого використання диких тварин;
- раціональним використанням корисних властивостей і продуктів життєдіяльності диких тварин;
- регулюванням чисельності тварин з метою охорони здоров'я населення і відтворення заподіяної шкоди природі та народному господарству;
- запобіганням гибелі диких тварин під час здійснення виробничих процесів;
- додержанням режиму заповідників, заказників і інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
- додержанням особливого режиму охорони видів тварин занесених до Червоної книги України і до переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні;
- розведенням в неволі рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тварин;
- вилученням тварин із природного середовища для зоологічних колекцій;

- за проведенням інших заходів і встановленням інших вимог щодо охорони, використання і відтворення тваринного світу (рибних ресурсів).

4.2.2. Основні завдання відомчого контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу

Відповідно до Закону України «Про тваринний світ», «Положення про Міністерство лісового господарства України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 1992 року Ма 413 державний контроль за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу на Міністерство лісового господарства не покладено.

Міністерство лісового господарства України і його органи на місцях організовують ведення мисливського господарства, займаються охороною, відтворенням, раціональним використанням тваринного світу, регулюванням чисельності шкідливих тварин, розселенням мисливських звірів і птахів, здійснюють відомчий контроль за:

- виконанням встановлених лімітів використання об'єктів тваринного світу;
- своєчасним мисливським впорядкуванням угідь;
- проведенням обліків тварин мисливськими господарствами та своєчасним звітуванням по результатах обліків;
- цільовим використанням мисливських угідь, закріплених за природокористувачами.

Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища розглядає пропозиції Держінспекцій Мінприроди України про надання повноважень державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища посадовим особам апарату і структурних підрозділів Мінлісгоспу України.

Відповідно до «Положення про Міністерство рибного господарства України», затвердженого Указом Президента України від 20 січня 1995 року № 72/95 державний контроль за охороною і використанням рибних ресурсів на Міністерство рибного господарства і його органам на місцях не покладено.

Міністерство рибного господарства та його структурні підрозділи на місцях здійснюють відомчий контроль за:

- діяльністю підприємств і організацій рибного господарства України щодо використання та відтворення рибних ресурсів;
- виконанням планів риборозведення, акліматизації, рибогосподарської меліорації, врятуванням молоді промислових риб та інших робіт по підвищенню рибопродуктивності водойм;
- виконанням рішень уряду України, наказів та інструкцій Мінрибгоспу України по питаннях охорони та відтворення рибних ресурсів, інших водних тварин і рослин;
- за станом рибогосподарських водойм, а також за здійсненням заходів по запобіганню їх забруднення, засмічення та інших видів шкідливого впливу;
- належним використанням дозволів на право лову риби та інших об'єктів водного промислу для науково-дослідних цілей, акліматизації, зариблення, риборозведення, контрольованого лову;
- роботою рибоходів і інших рибопропускних споруд при греблях гідроелектростанцій;
- здійсненням встановлених рішеннями Кабінету Міністрів України умов забору води з рибогосподарських водойм.

Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища може наділяти правами державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища посадових осіб спеціально уповноважених органів інших міністерств та відомств, що здійснюють контроль в галузі охорони навколишнього природного середовища.

4.3. Планування та організація проведення (здійснення) державного контролю за станом, охороною, використанням та відтворенням тваринного світу (рибних ресурсів)

Державний контроль за станом, охороною, використанням відтворенням тваринного світу (в тому числі рибних ресурсів) передбачає проведення планових цільових перевірок по дотриманню природокористувачами природоохоронного законодавства, комплексних перевірок по всіх або основних із приведених в розділах 7, 8 питаннях. Перевіряються організації, підприємства та установи діяльність яких впливає, чи може впливати на стан, охорону, використання та відтворення тваринного світу.

Перевірки проводяться згідно із завданнями, що засвідчуються керівництвом природоохоронного органу.

Перевірки здійснюються в обов'язковому порядку в присутності керівника господарства, підприємства, організації, установи, що перевіряється або призначеного ним відповідного представника.

Міністерство охорони навколишнього природного середовища та його органи на місцях мають право за погодженням керівників міністерств, відомств, підприємств, науково-дослідних і проектних установ, лабораторій, залучати їх спеціалістів для участі в перевітках, проведення аналізів, експертизи; видачі висновків про причинний зв'язок між діями порушника і наслідками, про розмір нанесеної шкоди тваринному світу (рибним ресурсам).

При здійсненні рейдів доцільність присутності керівників перевіряємих об'єктів та призначених ними відповідальних працівників в кожному випадку визначається безпосередньо особою, що проводить рейд.

4.4. Орієнтовний перелік питань, що підлягають перевірці при здійсненні державного контролю за охороною, використанням та відтворенням тваринного світу

Охорона диких тварин повинна здійснюватись шляхом:

- встановлення заборони та обмежень у використанні ресурсів тваринного світу;
- охорони від самовільного використання та інших порушень діючого порядку використання ресурсів тваринного світу;
- охорони середовища перебування, умов розмноження і шляхів міграції диких тварин;
- запобігання загибелі тварин при здійсненні виробничих процесів;
- створення заповідників, заказників і виділення інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
- встановлення особливого режиму охорони видів тварин, що занесені До Червоної книги України, переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні;
- встановлення науковообґрунтованих нормативів і лімітів використання ресурсів тваринного світу;
- надання допомоги тваринам у разі захворювання, загрози їх загибелі при стихійному лихові і внаслідок інших надзвичайних екологічних ситуацій
- пропаганди важливості охорони тваринного світу в засобах масової інформації;

- здійснення відомчого контролю в галузі охорони і використання тваринного світу;
- боротьби з шкідливими хижаками та птахами;
- проведення інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об'єктів тваринного світу.

При організації перевірки дотримання природоохоронного законодавства у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу висвітлюються такі питання:

1) Закріплення мисливських угідь. Перевіряється наявність:

- рішення обласної (районної) Ради народних депутатів, рішень чи постанов Уряду про створення господарства та про закріплення угідь;
- договорів між користувачами мисливських угідь та відповідними, спеціально уповноваженими державними органами по охороні та регулюванню використання тваринного світу;
- субарендних договорів з первинними мисливськими колективами;
- рішень обласних, районних Рад народних депутатів чи місцевих органів влади по питаннях охорони та використання тваринного світу, покращання ведення мисливського господарства, та як вони виконуються;
- матеріалів перевірок договірних зобов'язань;
- паспорту мисливського господарства; '
- матеріалів мисливського впорядкування.

Аналізується:

- освоєння коштів на охорону та відтворення диких тварин, враховуючи біотехнічні заходи (в цілому по області, району, природокористувачах мисливських угідь);
- достовірність звітних даних, занесених до державної форми статзвітності 2ТП-полювання та відповідність їх первинним матеріалам обліку;
- кількість членів УТМР в цілому по області, району, площа мисливських угідь яка приходить (в області, районі) на одну мисливця;
- усунення виявлених порушень та вжиті заходи у відповідності до актів раніш проведених перевірок.

2) Динаміка чисельності основних видів мисливської фауни. Перевіряються первинні матеріали обліку мисливської фауни, які застосовуються методи обліку, правильність оформлення матеріалів. Шумовим методом обліку підраховують чисельність в угіддях козуль, зайців - обліком повинно бути охоплене не менше 30 відсотків угідь. При проведенні обліку копитних двохкратно-обкладним методом підраховують чисельність лосів, оленів, диких кабанів - обліком повинна бути охоплена площа мисливського господарства. Аналізуються матеріали мисливського впорядкування, оптимальна та фактична чисельність диких тварин в угіддях.

3) Використання диких тварин. Перевіряється наявність у господарстві книги реєстрації ліцензій та відстрілочних карток, журналу обліку добутої дичини, журналу обліку добування диких тварин та птахів, які признані шкідливими при веденні мисливського господарства, журналу інструктажу мисливців при проведенні полювань, планів-графіків проведення полювань.

Аналізується:

- добування мисливських видів тварин по видах, процент їх вилучення;
- вилучення тварин по статі та віковій структурі;
- оптимальна та фактична щільність мисливської фауни на 1000 га мисливських угідь;

- правильність складання планів експлуатації основних видів мисливської фауни;
- дотримання лімітів добування диких тварин, правильність оформлення дозволів, ліцензій та відстрілочних карток;

4) Відтворення диких тварин. Аналізується:

- продуктивність мисливських угідь області, району, господарства;
- стан штучного дичерозведення, розселення та акліматизація диких тварин, наявність актів на випуск диких тварин;
- забезпеченість розрахункового поголів'я диких тварин біотехнічними спорудами (годовниці для козулі, оленя- 1шт. на 20 голів, підгодівельні майданчики (кабан)- 1шт. на 10 голів, підгодівельні точки (заєць)- 1шт. на 20 голів, куріпка, фазан -1шт. на 20 голів; солонці (для копитних)- 1шт. на 20 голів, заєць- 1шт. на 1000 га);
- виділення господарством відтворюючих ділянок, відмежування їх в натурі аншлагами, наявність у господарстві наказу чи рішення на їх створення (повинно бути виділено 15-20 відсотків площі господарства).

5) Організація боротьби з порушниками правил полювання. Аналізується:

- виявлення випадків порушень правил полювання та притягнення їх До відповідальності, наявність журналу реєстрації протоколів та інформації про результати вжитих заходів до порушників;
- правильність ведення документації (протоколів, постанов), прийняття по ним рішень, на які рахунки надходять штрафи та збитки на відшкодування заподіяної шкоди;
- взаємодія користувачів мисливських угідь з органами внутрішніх справ, природоохоронними органами при організації та проведенні боротьби з браконьєрством;
- наявність в області та районах нерозглянутих (припинених) органами прокуратури кримінальних справ на порушників правил полювання.

4.5. Перелік питань, що підлягають перевірці при здійсненні державного контролю за станом, охороною, використанням та відтворенням рибних ресурсів

При організації перевірки дотримання природоохоронного законодавства в галузі охорони, використання та відтворення рибних запасів необхідно звернути увагу на наступне:

- наявність рішень обласних, районних Рад народних депутатів чи місцевих органів влади з питань охорони та використання рибних ресурсів покращання ведення рибного господарства, та як вони виконуються;
- освоєння коштів на охорону та відтворення рибних запасів будівництво риборозплідників, риборозплідних заводів (в цілому по області, району, користувачам рибних ділянок).
- достовірність звітних даних, занесених до державної форми статзвітності ОП-1 - рибні запаси.

Закріплення промислових та аматорських ділянок за користувачами:

- загальна площа промислових та аматорських ділянок;
- площа закріплених ділянок;
- рішення місцевих органів влади про закріплення промислових та аматорських ділянок за користувачами;
- договір між користувачами водойм та відповідними, спеціально уповноваженими державними органами по охороні та регулюванню користування тваринного світу;

- наявність субарендних договорів з первинними організаціями на закріплення рибогосподарських водойм.

Матеріали перевірок договірних зобов'язань:

- акти перевірок та результати усунення виявлених порушень;
- чи контролюється усунення користувачами водойм виявлених недоліків;
- вжиті заходи до користувачів ділянок при виявленні значних недоліки у веденні рибного господарства та договірних зобов'язань (зариблення проведення меліоративних робіт, тощо).

Динаміка вилову основних видів за останні роки в цілому по області, району.

Добування цінних промислових видів риби по видах, процент її вилову. Аналіз вилову риби по виду. Дотримання лімітів вилову основних промислових видів риби.

Охорона рибних запасів:

- встановлення заборони та обмежень у використанні рибних ресурсів; охорона від самовільного використання та інших порушень діючого ПОРЯДКУ використання рибних ресурсів;
- охорона середовища перебування, умов розмноження і шляхів міграції риби;
- запобігання загибелі риби при здійсненні виробничих процесів;
- створення заповідників та іхтіологічних заказників і виділення інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
- встановлення науковообґрунтованих нормативів і лімітів використання рибних ресурсів;
- пропаганда важливості охорони рибних запасів в засобах масової інформації;
- здійснення відомчого контролю в галузі охорони і використання рибних запасів;
- проведення інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об'єктів рибних запасів.

Організація боротьби з порушниками правил рибальства та браконьєрами:

- виявлення випадків порушення правил рибальства та вжиті заходи;
- діяльність органів внутрішніх справ, правоохоронних органів і інших служб та відомств в організації боротьби з браконьєрством та притягненню браконьєрів до відповідальності;
- наявність в області та районах нерозглянутих (припинених) справ на порушників правил рибальства та браконьєрів органами прокуратури, внутрішніх справ та адмінкомісіями.

4.6 Порядок оформлення результатів перевірок

Перевірки здійснюються шляхом аналізу матеріалів мисливського впорядкування, облікових матеріалів, звітів та інших документів які відображають стан, охорону, використання та відтворення тваринного світу (рибних ресурсів). По результатах перевірок складається акт (довідка) в 3-х примірниках, в якому характеризується діяльність господарства, підприємства, (окремого об'єкту), що перевіряється, відображаються виявлені недоліки і порушення, причини, що викликали їх, наслідки, до яких привели або можуть привести виявлені недоліки і порушення, розміри спричиненої шкоди, посада, прізвище, ім'я та по батькові винних У цьому осіб, визначаються конкретні заходи покращання стану, охорони, використання та відтворення тваринного світу (рибних ресурсів).

Акт (довідка) підписується усіма учасниками перевірки (особою, що перевіряє, учасниками перевірки, присутніми при перевірці представниками господарства, підприємства,

організації, установи, що перевіряється).

Із змістом акту (довідки) знайомиться керівник господарства, підприємства, установи, організації, що перевіряється. У випадках незгоди з актом, керівник має право додати до нього особисту думку. Наявність особистої думки керівника підприємства, що перевіряється не перешкоджає видачі та виконання припису.

При виявленні порушень природоохоронного законодавства складається протокол про адміністративне правопорушення у галузі охорони природи і використання природних ресурсів. В протоколі обов'язково заповнюються всі пункти і особливо чітко викладається вид порушення, його причини і наслідки. Якщо бланк протоколу не в змозі вмістити всіх виявлених даних про порушення і на несену шкоду необхідно зробити вкладку до протоколу або дати відповідні дані та розрахунки у вигляді додатку до протоколу, засвідчивши їх підписами, пронумерувати разом з протоколом і вказати пункти протоколу, що доповнюються.

Протокол підписується державним або громадським інспектором з охорони навколишнього природного середовища, який його склав, особами, що приймали участь у виявленні порушення природоохоронного законодавства, особою, яка здійснила правопорушення або винна у його скоєнні, а при наявності свідків протокол підписується і ними.

У випадках відмови особи, яка вчинила правопорушення від підписання протоколу, в ньому про це робиться запис. Особа, яка вчинила правопорушення може додати до протоколу пояснення і зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви відмови від підписання протоколу.

Якщо порушниками природоохоронного законодавства є господарства, підприємства, організації, установи для підписання протоколу повинні бути запрошені представники. Проте, не прибуття в строк цих осіб не перешкоджає складанню протоколу.

Бланки протоколів про адміністративне правопорушення у галузі охорони і використання природних ресурсів суворой звітності, зберігаються у порядку визначеному наказом начальника територіального природоохоронного органу, видається державним і громадським інспекторам з охорони навколишнього природного середовища під розписку з зазначенням номеру. Всі протоколи, по яких розглядаються адміністративні справи про правопорушення обов'язково реєструються в спеціальному журналі-книзі реєстрації протоколів і постанов того природоохоронного органу, який виносить по них постанову.

Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення порушника від установленної відповідальності.

В разі неможливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці, державний інспектор, який склав протокол, зобов'язаний письмово повідомити правопорушника про місце і час розгляду його справи, а також роз'яснити його права і обов'язки.

Література [9; 6; 10; 3]

ТЕМА 5. Порядок здійснення державного контролю за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду

5.1 Основні завдання

Головною метою державного контролю за дотриманням режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду є забезпечення дотримання всіма міністерствами, державними комітетами і відомствами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, видів господарської діяльності та відомчого підпорядкування, громадянами, а також іноземними юридичними і фізичними особами вимог чинного законодавства-про охорону навколишнього природного середовища та природно-заповідний фонд України. Метою державного контролю є також попередження, виявлення та припинення фактів порушення вимог чинного законодавства щодо дотримання заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду і їх охоронних зон, притягнення винних до відповідальності та відшкодування ними заподіяної шкоди.

Державний контроль за станом, охороною, збереженням, відтворенням та раціональним використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду і природних ресурсів в їх межах здійснюється Міністерством охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, його органами на місцях та іншими спеціально уповноваженими державними органами.

Органи Мінекобезпеки України, відповідно до покладених на них завдань, здійснюють державний контроль за:

- дотриманням вимог збереження заповідних територій та об'єктів землевласниками і землекористувачами;
- наявністю нормативно-правової, проектної та облікової документації, їх відповідністю вимогам чинного законодавства, своєчасним внесенням до них поточних змін;
- дотриманням вимог охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- дотриманням вимог відтворення заповідних територій та об'єктів, а також використанням природних ресурсів в їх межах;
- виконанням запроектованих господарських заходів щодо збереження, охорони, відтворення та використання природно-заповідного фонду;
- виконанням планів (завдань) науково-дослідних робіт;
- дотриманням чинного законодавства щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду від пошкоджень і забруднення стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, відходами та покидьками;
- збереженням і раціональним використанням зарезервованих для подальшого заповідання цінних природних територій та об'єктів;
- зміною меж та відведенням земельних ділянок заповідних територій та об'єктів для інших потреб;
- організацією та діяльністю служб охорони заповідних установ, а також землевласників і землекористувачів, у віданні яких знаходяться території та об'єкти природно-заповідного фонду, оголошені без вилучення земельних ділянок;

— достовірністю та якістю статистичної звітності, дотриманням установлених правил ведення обліку земель, лісів та державного кадастру природно-заповідного фонду.

5.2 Планування та організація проведення державного контролю об'єктів природно-заповідного фонду

Державний контроль за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду і їх охоронних зонах здійснюється згідно календарного плану перевірок, який є складовою частиною річного, (піврічного, квартального) плану робіт інспекційних підрозділів. Періодичність перевірок залежить від екологічних ситуацій, що складаються на конкретних заповідних територіях чи об'єктах.

Перевірки проводяться згідно із завданнями керівництва державного органу спеціально уповноваженого щодо здійснення державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища заповідної справи.

В залежності від кола питань, які вивчаються, перевірки поділяються на комплексні, цільові і оперативні (спеціальні).

Комплексні перевірки охоплюють максимальну кількість питань, що стосуються охорони, збереження, відтворення та використання природно-заповідного фонду. До їх проведення можуть залучатися фахівці інших міністерств і відомств, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та представники громадськості.

Цільові перевірки висвітлюють окремі напрямки природоохоронної діяльності, такі як: стан виконання заходів щодо охорони, відтворення та використання природних комплексів, стан виконання приписів контролюючих органів та інше.

Оперативні (спеціальні) перевірки проводяться згідно конкретних завдань, отриманих від керівництва інспекції або вищестоящих органів, а також за пропозиціями громадських організацій та зверненнями і скаргами громадян.

Комплексні перевірки проводяться не рідше одного разу в два роки — щорічно, оперативні (спеціальні) — за виникненням потреби.

В ході підготовки до перевірки заповідних територій та об'єктів інспектор повинен ознайомитись із:

- постановами і рішеннями законодавчої та виконавчої влади, наказами, рішеннями колегій і розпорядженнями Мінекобезпеки України з питань заповідної справи;
- документами попередніх перевірок та заходами, вжитими землевласниками і землекористувачами щодо усунення виявлених недоліків і порушень;
- листуванням, що стосується заповідних територій та об'єктів, які підлягають перевірці.

5.3 Перевірка територій та об'єктів природно-заповідного фонду

На місці перевірки інспектор зобов'язаний відрекомендуватися керівництву заповідної установи чи підприємств, установ, організацій, у віданні яких перебуває заповідна територія чи об'єкт і пояснити мету, завдання та обсяги перевірки, що буде проводитись.

Перевірка здійснюється обов'язково в присутності керівника заповідної установи, або підприємства, організації, в межах яких організовані (оголошені) території чи об'єкти природно-заповідного фонду без вилучення з господарського використання земельних та інших угідь, або призначеного ним відповідального представника.

Державний контроль за дотриманням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду передбачає проведення документальних і натурних перевірок.

5.3.1 Здійснення документальної перевірки

Документальна перевірка встановлює наявність у адміністрацій заповідних територій та об'єктів, а також інших землевласників і землекористувачів, під охороною яких перебуває природно-заповідний фонд, відповідної документації, розробленої, оформленої і затвердженої згідно з чинним законодавством.

Склад документації визначається відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших законодавчих і нормативних документів з урахуванням категорії і цільового призначення конкретних територій та об'єктів природно-заповідного фонду і включає:

а) — природні заповідники:

- рішення про створення;
- положення про природний заповідник;
- проект організації території та охорони природних комплексів;
- державний акт на право постійного користування землею;
- кадастрова документація;
- літопис природи;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- положення про охоронну зону;
- планово-катрографічні матеріали;

б) — біосферні заповідники:

- рішення про створення;
- положення про біосферний заповідник;
- проект організації території та охорони природних комплексів;
- державний акт на право постійного користування землею;
- охоронні зобов'язання землекористувачів (на заповідні території та об'єкти, які створені на землях, включених до складу заповідника без вилучення їх у землевласників і землекористувачів);
- літопис природи;
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів;
- достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

в) — національні природні та регіональні ландшафтні парки:

- рішення про створення;
- положення про національний природний (регіональний ландшафтний) парк;
- проект організації території національного природного (регіонального ландшафтного) парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів, об'єктів;

- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи, створені із наданням їм земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів);
- охоронні зобов'язання землекористувачів;
- літопис природи (національні природні парки);
- кадастрова документація,
- документи на право використання природних ресурсів, достовірніс звітних і облікових показників;
- положення про охоронну зону;
- планово-картографічні матеріали;

г) — ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки:

- рішення про створення;
- положення про заповідний об'єкт;
- проект організації території;
- державний акт на право постійного користування землею (установи що мають статус юридичної особи);
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

д) — парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва:

- рішення про створення,
- проект утримання та реконструкції;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають на право статус юридичної особи);
- охоронні зобов'язання землекористувачів (що не мають статус юридичної особи);
- кадастрова документація;
- документ на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

е) — заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища:

- рішення про створення;
- положення про заповідну територію (для заказників);
- охоронні зобов'язання землекористувачів;
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали.

Документи детально вивчаються, аналізуються, встановлюється відповідність їх змісту, оформлення та затвердження згідно до вимог чинного законодавства.

В положеннях про природні і біосферні заповідники, національні природні та регіональні ландшафтні парки, заказники ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки визначаються завдання, науковий профіль, особливості природоохоронного режиму та характеру їх функціонування.

Положення щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення затверджуються Мінекобезпеки України, місцевого значення - його органами на місцях

Завдання і особливості природоохоронного режиму парків-пам'яток природи та заповідних урочищ визначаються безпосередньо в їх первинних облікових документах (кадастровій документації та охоронних зобов'язаннях землекористувачів).

Рішення про встановлення охоронних зон територій та об'єктів природно-заповідного фонду та положення про них відповідно приймаються і затверджуються обласними, міськими (міст Києва і Севастополя) Радами народних депутатів.

В проектах організації території заповідних установ висвітлюється основна інформація про ці об'єкти, фізико-географічні умови району розташування, аналіз попередньої господарської діяльності, визначається обсяг запланованих заходів по охороні, захисту, відтворенню і використанню їх природних ресурсів і комплексів. Крім того, відмічається господарська та інша діяльність, яка може негативно впливати на стан конкретної заповідної території чи об'єкта.

Проекти організації заповідних територій та об'єктів розробляються спеціалізованими науковими і проектними установами та організаціями і затверджуються:

- Кабінетом Міністрів України — проекти національних природних парків;
- Мінекобезпеки України — проекти біосферних та природних заповідників;
- державним органом, який прийняв рішення про організацію заповідного об'єкта — проекти регіональних ландшафтних парків;
- органом, у підпорядкуванні якого перебуває заповідний об'єкт, за погодженням з Мінприроди України (щодо об'єктів загальнодержавного значення) або органами Мінприроди України на місцях (щодо об'єктів місцевого значення) — проекти ботанічних садів, дендрологічних та зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Установам природно-заповідного фонду, які мають статус юридичної особи і створені з наданням їм земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, видаються у встановленому чинним законодавством порядку державні акти на право постійного користування землею.

Охоронні зобов'язання складаються і видаються землевласникам і землекористувачам органами Мінекобезпеки України на місцях, на території та об'єкти природно-заповідного фонду, які оголошуються без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єкта у їх землевласників і землекористувачів (регіональні, ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва),

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду є системою необхідних і достовірних відомостей про їх природні, наукові, правові та інші характеристики. Він містить відомості про правовий статус, належність, режим, географічне положення, кількісні і якісні характеристики заповідних територій та об'єктів, їх природоохоронну, наукову, освітню, виховну, рекреаційну та іншу цінність. Формами кадастрової документації є картки первинного обліку, картки інвентаризації та інші облікові документи, що складаються відповідно до Інструкції про порядок ведення Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

Офіційним документом, який засвідчує право підприємств, установ, організацій та громадян на спеціальне використання природних ресурсів у межах заповідних територій та об'єктів загальнодержавного значення є дозвіл, який видається за встановленою формою

Держкомітетом охорони навколишнього середовища та природних ресурсів Автономної Республіки Крим, держуправліннями екобезпеки в областях, містах Києві та Севастополі. Для використання природних ресурсів при заготівлі деревини та живиці застосовуються форми бланків лісорубних квитків, а на всі інші види спеціального використання природних ресурсів на землях лісового фонду - форми бланків лісових квитків. Видача дозволів проводиться природоохоронними органами в межах затверджених Мінприроди лімітів.

Ліміти використання природних ресурсів затверджуються:

- на використання природних ресурсів в межах природно-заповідного фонду загальнодержавного значення — Мінприроди України;
- на використання природних ресурсів в межах природно-заповідного фонду місцевого значення в порядку, що визначається обласною Радою народних депутатів.

Планово-картографічні матеріали, згідно чинного законодавства, є невід'ємною складовою частиною документації заповідних територій та об'єктів. Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду виносяться в натуру встановленням відповідних межових та інформаційно-охоронних знаків і наносяться на плани внутрігосподарського землеустрою, планово-картографічні матеріали лісовпорядкування (для земель лісового фонду).

Записи і позначки про виконанні господарські заходи на заповідних територіях та об'єктах, представлених землями лісового фонду, повинні бути своєчасно внесені згідно до вимог діючих настанов в таксаційні описи, на лісовпорядні книги. Про виконання господарських заходів на інших землях інформація наводиться в окремих актах про виконанні роботи, які зберігаються в облікових справах заповідних територій та об'єктів.

В ході документальної перевірки здійснюється детальний аналіз виконання запланованих господарських заходів, відповідність їх призначення та виконання згідно до проектних матеріалів. Аналізуються звіти, облікові та інші документи про стан, охорону, відтворення та використання заповідних територій та об'єктів і природних ресурсів в їх межах. Перевіряється реєстрація порушень природоохоронного законодавства, вжиття заходів що до їх усунення, відшкодування заподіяної шкоди та притягання винних до відповідальності. За результатами проведених раніше перевірок контролюється виконання приписів, рекомендацій та інших вимог контролюючих органів щодо дотримання чинного законодавства про природно-заповідний фонд України.

Документальна перевірка передбачає також контроль за наявністю наказів підприємств, установ і організацій про закріплення за конкретними посадовими особами обов'язків по охороні територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які оголошені без вилучення земельних ділянок у їх власників або користувачів.

Документальна перевірка наукової діяльності передбачає контроль за дотриманням вимог чинного законодавства при використанні заповідних територій та об'єктів в науково-дослідних цілях, а саме за:

- виконанням тематики наукових досліджень, їх актуальністю і необхідністю для даної заповідної території чи об'єкта;
- встановленням лімітів та одержання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях;
- наявністю єдиних програм і планів науково-дослідних робіт або спеціальних угод між адміністраціями територій об'єктів природно-заповідного фонду (з органами, в підпорядкуванні яких перебувають заповідні території та об'єкти — при відсутності адміністрації) і

заінтересованими науковими установами, організаціями, навчальними закладами при проведенні ними наукових досліджень і навчально-виховної роботи;

- наявністю документів про узгодження і затвердження тематики наукових досліджень;
- призначення відповідними наказами відповідальних по кожній конкретній науковій темі;

- оформленням договорів на проведення науково-дослідних робіт та дотриманням устالمовлених строків їх виконання згідно затверджених календарних планів;

- наявністю затверджених щорічних звітів про науково-дослідні роботи;

- завданням та порядком діяльності наукових та науково-технічних рад згідно положення про них;

- станом ведення літописів природи біосферних і природних заповідників та національних природних парків, їх відповідністю затвердженим програмам;

- здійсненням координації проведення наукових досліджень на територіях регіональних ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ у регіоні.

Якщо в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду знаходяться адміністративні і господарські будівлі та споруди (контори, дирекції, гуртожитки, цехи, гаражі, котельні, свердловини, інше):

- перевірці підлягає також здійснення заходів по охороні земель, вод та повітря в і процесі функціонування цих об'єктів;

- вивчаються матеріали дозволів і лімітів викидів і скидів забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище та розміщення відходів;

- перевіряються матеріали плати за забруднення навколишнього природного середовища;

- аналізується ведення статистичної звітності за встановленими формами та інше.

Порядок здійснення державного контролю щодо охорони і збереження земель, вод та повітря, викладений у відповідних методичних рекомендаціях щодо контролю цих природних ресурсів.

5.3.2 Перевірка територій та об'єктів природно-заповідного фонду в натурі

Перевіркою в натурі визначається стан дотримання адміністраціями територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також іншими землевласниками і землекористувачами, на землях яких створено (оголошено) території та об'єкти природно-заповідного фонду, вимог чинного законодавства щодо охорони природних комплексів та об'єктів при здійсненні господарської та іншої діяльності.

Встановлюються наявність негативних факторів, що порушують природний розвиток процесів та явищ або створюють загрозу шкідливого впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Перевірка заповідних територій та об'єктів в натурі передбачає здійснення контролю за:

- винесенням в натуру та закріпленням на місцевості меж заповідних територій та об'єктів шляхом встановлення межових стовпів та межових охоронних знаків;

- встановленням за логічністю розміщення на місцевості інформаційних знаків та аншлагові відповідно до діючого положення, затвердженого наказом Мінприроди України від 29.03.94 № 30;

- дотриманням науковообґрунтованих екологічних вимог, норм і правил при здійсненні землекористувачами господарських заходів по охороні, відтворенню та використанню заповідних територій та об'єктів;
- відповідністю обсягів виконаних господарських заходів звітними документами та виданим дозволам;
- якістю виконання запланованих господарських заходів;
- дотриманням установлених нормативів при виділенні земельних ділянок для задоволення господарських потреб заповідних установ та їх працівників;
- здійсненням заходів щодо попередження браконьєрства;
- здійсненням заходів щодо попередження проїзду і проходу сторонніх осіб, де це заборонено чинним законодавством та положенням про заповідну територію чи об'єкти;
- дотриманням встановленого порядку проведення довгострокових стаціонарних та інших науково-дослідних робіт, відповідністю обсягів використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях до отриманих дозволів;
- використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду в навчально-виховних, культурних, рекреаційних, спортивних і туристичних цілях та для потреб мисливського господарства.

На територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, представлених землями лісового фонду, здійснюється контроль за:

- дотриманням діючих правил і настанов при відводі і проведенні рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, та інших рубок;
- дотриманням підприємствами, установами та організаціями правил відпуску деревини на пні;
- своєчасністю проведення освідчення місць рубок, достовірністю інформації, що відображена у відповідних актах;
- доцільністю проведення рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства і інших рубок на кожній конкретній ділянці, яка підлягає перевірці;
- відповідністю обсягів виконаних рубок, місць їх розміщення, визначення виду та охоплення рубками насаджень, що потребують їх проведення, до матеріалів лісовпорядкування. Визначається правильність призначення і проведення рубок;
- своєчасністю і якістю проведення заходів по лісовідновленню і лісорозведенню, правильністю застосування технологій при їх здійсненні;
- станом лісових культур, відповідністю їх умовам місцезростання та проектам створення;
- дотриманням строків відтворення насаджень на землях лісокультурного фонду;
- дотриманням строків переведення лісових культур у вкриті лісової рослинністю землі;
- своєчасністю і якістю проведення реконструкції малоцінних, низькоповнотних насаджень, а також нестійких похідних деревостанів, чагарників та насаджень, що втратили захисні, водоохоронні та інші корисні властивості;
- отриманням санітарних правил в лісах, наявністю позалісосічної захаращеності та станом виконання заходів по її ліквідації;
- наявністю діючих вогнищ шкідників та хвороб лісу, доцільністю здійснення санітарних та лісозахисних заходів;

- дотриманням вимог пожежної безпеки в лісах, якістю проведення протипожежних заходів;
- дотриманням порядку здійснення всіх видів побічних лісових користувань;
- станом ведення мисливського господарства та здійсненням біотехнічних заходів;
- станом охорони і збереження видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України;
- станом заходів по забезпеченню попередження лісопорушень;
- дотриманням вимог законодавства щодо охорони лісів від пошкоджень і забруднення стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, відходами і покидьками;
- дотриманням порядку користування лісами і їх охорони при будівельних та пошукових роботах, добуванні корисних копалин, прокладанні трубопроводів, кабелів і інших комунікацій, бурових і інших роботах, не пов'язаних з функціонуванням заповідних територій та об'єктів;
- збереженням цінних природних територій та об'єктів, які зарезервовані з метою подальшого заповідання.

5.4 Оформлення результатів перевірки об'єктів природно-заповідного фонду

За результатами перевірки територій чи об'єкта природно-заповідного фонду складається акт у трьох примірниках.

У вступній частині акту наводяться місце і дата його складання, відомча підпорядкованість заповідної території чи об'єкта, поштова адреса, прізвища керівників і їх службові телефони, прізвища і посади осіб, які проводили перевірку та були присутніми при її проведенні.

В констатуючій частині у стислій формі викладаються результати перевірки. Висвітлюються виявлені порушення та недоліки, причини, що їх викликали, негативні наслідки, до яких вони можуть призвести. Визначаються розміри спричиненої шкоди та вказується посада, прізвище, ім'я та по батькові винних у цьому осіб. Пропонуються заходи щодо забезпечення дотримання режиму, встановленого на заповідних територіях та об'єктах.

Акт разом з матеріалами, що додаються до нього (довідки, копії звітів, схеми і т. п.), підписується всіма учасниками перевірки.

Із змістом акту знайомиться і підписує його керівник природоохоронної установи чи підприємства, організації, що має у підпорядкуванні заповідні території та об'єкти.

Наявність особистої думки керівника підприємства, установи, організації, що перевірялися, не перешкоджає вжиттю заходів впливу щодо усунення виявлених недоліків на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду та притягненню винних до відповідальності.

Один примірник акту надається керівнику підприємства, установи, організації де проведена перевірка, другий примірник—їх вищестоящому органу, перший — залишається в державному органі, який здійснював перевірку.

Складання акту перевірки, як первинного документу, є обов'язковим практично для всіх інспекторських перевірок.

Якщо дії підприємств, установ, організацій та громадян порушують чинне законодавство про охорону навколишнього природного середовища, за що законодавством передбачена

відповідальність, складається протокол правопорушення у галузі охорони природи та використання природних ресурсів.

Протокол складається у випадках виявлення таких порушень законодавства про природно-заповідний фонд:

- нецільове використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, порушення вимог проектів їх створення та організації;
- здійснення в межах заповідних територій та об'єктів, а також охоронних зон, забороненої господарської діяльності;
- організації на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, в їх охоронних зонах господарської діяльності без попереднього проведення екологічної експертизи або з порушенням її висновків;
- невжиття заходів щодо попередження і ліквідації наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на заповідні території та об'єкти;
- порушення строків і порядку розгляду клопотань про створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- порушення вимог щодо використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- перевищення допустимих хімічних, фізичних, біотичних та інших впливів, антропогенних навантажень, порушення вимог виданих дозволів на використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- псування, пошкодження чи знищення природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду та ділянок, зарезервованих для включення до його складу;
- самочинної зміни меж, відведення територій та об'єктів природно-заповідного фонду для інших потреб;
- порушення правил охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду і порядку здійснення користування рослинним та тваринним світом у їх межах;
- інших порушень, що негативно впливають на стан і збереження природно-заповідного фонду.

Протокол складається у двох примірниках, окремо по кожному випадку порушення вимог природоохоронного законодавства, як правило, на місці виявлення правопорушення чи на місці затримання порушника. При неможливості встановити особу правопорушника на місці, він доставляється до органів місцевої виконавчої влади або органів внутрішніх справ, де після встановлення особи складається протокол про правопорушення.

При складанні протоколу обов'язково заповнюються всі пункти, чітко викладається вид правопорушення, його причини та наслідки, що можуть виникнути. Виявлене правопорушення кваліфікується відповідно до статей природоохоронного законодавства та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Якщо бланк протоколу не вміщує всіх даних про порушення та шкоду, заподіяну природно-заповідному фонду, до нього робиться додаток з визначенням пунктів протоколу, які доповнюються, він нумерується разом з протоколом і засвідчується підписами всіх учасників перевірки.

Протокол підписується державним інспектором або службовою особою іншого спеціально уповноваженого державного органу, які його склали, особами, що брали участь у виявленні правопорушення, особою, яка вчинила правопорушення або винна у його скоєнні (порушник), а також при наявності і свідками.

У випадках відмови порушника від підписання протоколу, в ньому про це робиться запис. Особа, яка вчинила правопорушення, може додавати до протоколу пояснення і зауваження щодо змісту, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі можливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці, державний інспектор, що склав протокол, зобов'язаний письмово (форма 14) повідомити правопорушника про місце і час розгляду його справи, а також роз'яснити його права і обов'язки, про що робиться відмітка у протоколі.

Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення правопорушника від відповідальності.

Бланки протоколів про адміністративне правопорушення у галузі охорони природи і використання природних ресурсів є документами суворої звітності, видаються державним і громадським інспекторам з охорони навколишнього природного середовища під розписку і реєструються в спеціальному журналі реєстрації протоколів і постанов того природоохоронного органу, який виносить по них постанову про адміністративне стягнення або вживає інші заходи впливу.

Протокол не складається у випадках, коли відповідно до законодавства штраф накладається і стягується безпосередньо на місці вчинення правопорушення.

Література [9; 6; 10; 3]

ТЕМА 6. Екологічний контроль рекультивації порушених земель та зберігання родючого шару ґрунту

6.1 Загальні положення

Рекомендації про проведення екологічного контролю рекультивації порушених земель та зберігання родючого шару ґрунту розроблені у відповідності до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Земельного Кодексу України, Положення про Державну екологічну інспекцію Мінприроди України, затвердженого постановою КМ України від 12.11.93р. № 925, інших законодавчих та нормативних актів і призначені для керівництва в роботі інспекторським складом Державної екологічної інспекції Мінприроди України при здійсненні контролю за дотриманням природоохоронного законодавства при рекультивації порушених земель та зберіганні родючого шару ґрунту.

Терміни і визначення у документі відповідають ГОСТ 17.5.1.01-83 «Охрана природы. Рекультивация земель. Термины и определения».

Рекультивація земель є одним з ефективних заходів у вирішенні проблеми раціонального використання земельних ресурсів і проблеми охорони навколишнього природного середовища в цілому. Основне завдання рекультивації полягає у тому, щоб шляхом виконання комплексу спеціальних робіт і заходів, привести порушені землі в стан, придатний для використання у сільському, лісовому і рибному господарстві, для промислового і цивільного будівництва, створення рекреаційних зон.

У відповідності до земельного законодавства України підприємства, організації заклади всіх форм власності при розробці корисних копалин, проведенні геологорозвідувальних, будівельних і інших робіт, зобов'язані:

- земельні ділянки, що вивільняються, привести у стан, придатний для використання (ст.ст.26, 68, 84 Земельного кодексу України);

- знімати, використовувати і зберігати родючий шар ґрунту при проведенні робіт, пов'язаних з порушенням земель (ст.84 Земельного кодексу України).

Надання земельних ділянок для видобування корисних копалин відкритим способом і торфу та проведення інших робіт, пов'язаних у порушенням ґрунтового покриву, проводиться після приведення раніше наданих земельних ділянок у стан, придатний для використання їх за призначенням (ст. 21 Земельного кодексу України).

Не проведення рекультивації порушених земель є грубим порушенням природоохоронного і земельного законодавств.

Загальний порядок планування, підготовки і проведення інспекторських перевірок дотримання природоохоронного законодавства при рекультивації порушених земель виконується згідно з «Методичними рекомендаціями про порядок проведення інспекторських перевірок по дотриманню природокористувачами вимог законодавства по охороні навколишнього природного середовища» затверджених Наказом Головекоінспекції Мінприроди України від 28 березня 1994р. №7. Проте оскільки рекультивація є природоохоронним заходом, то основне завдання при здійсненні контролю за дотриманням природоохоронного законодавства при рекультивації порушених земель полягає в перевірці відповідності проведених видів і обсягів робіт по рекультивації, а також технології їх виконання проектній документації.

Рекультивація порушених земель проводиться тільки на основі розроблених спеціалізованими проектними організаціями проектів рекультивації, які отримали позитивний висновок державної екологічної експертизи.

Для нових підприємств, що будуються проект рекультивації і складовою частиною робочого проекту на будівництво.

У випадках, коли на підприємстві з будь-яких причин відсутній проект рекультивації, воно зобов'язане окремо замовити його розробку у спеціалізованій проектній організації.

Рекультивація проводиться, як правило, в межах відведених підприємству земель. При оформленні земельного відводу для будівництва нових підприємств необхідно враховувати додаткову площу, необхідну для виконання рекультиваційних робіт, в тому числі на виположування укосів відвалів і бортів кар'єрів, для складування родючого шару ґрунту і потенціальне родючих порід, здійснення протиерозійних та інших заходів.

Роботи по рекультивації порушених земель виконуються поетапно, поділяються на технічну і біологічну рекультивації.

6.2 Проведення екологічного контролю рекультивації порушених земель та зберігання родючого шару ґрунту

6.2.1 Технічна рекультивація порушених земель

Цей етап рекультивації включає такі види робіт:

- зняття, транспортування і складування родючого шару ґрунту;
- планування поверхні порушених земель (грубе і чисте);
- виположування чи терасування укосів відвалів і бортів кар'єрних виїмок;
- ліквідація наслідків усадки відвалів і виконання протиерозійних заходів.

При перевірці етапу технічної рекультивації необхідно розглянути матеріали і з'ясувати дотримання таких нижченаведених вимог:

1. Наявність на підприємстві проекту рекультивації, погодженого відповідними органами, який отримав позитивний висновок державної екологічної експертизи.

2. Відповідність, виконаних на час проведення перевірки робіт проекту рекультивації, їх якість, при цьому враховуючи такі положення:

- при проведенні розкривних робіт знімаються і складуються всі горизонти з вмістом гумусу більше 1%, Для районів розповсюдження ґрунтів з низьким вмістом гумусу -дерново-підзолистих, дернових і ін. нижня межа вмісту гумусу у родючому шарі, що знімається, встановлюється у кожному конкретному випадку (орієнтовна товщина приведена у додатку А);

- після рекультивації торф'яника, товщина придонного (захисного шару) торфу, необхідного для забезпечення водно-повітряного і поживного режимів повинна складати:

- при рекультивації торф'яників для вирощування сільськогосподарських культур - не менше 0,5 м;

- при рекультивації торф'яників під лісорозведення - не менше 0,3 м;

- при рекультивації торф'яників для використання під водойми, ставково-рибні господарства і інші цілі – 0,15 м;

- при рекультивації ділянок для рибогосподарського використання (до затоплення водою) перевіряється виконання заходів по захисту берегів водоймища від зсувів і розмивання, підтоплення, ерозії, засолення навколишніх земель;

- ділянка, що рекультивується, повинна бути вирівняна, очищена від обривків тросів, шматків труб, шпал, рейок, каміння і ін., що може скласти непридатні умови для використання по призначенню.

6.2.2 Зберігання та використання знятого родючого шару ґрунту

Зняття і охорона родючого шару ґрунту повинна здійснюватись у відповідності з вимогами ГОСТ 17.4.3.03.-85 «Охрана природы. Почвы. Требования к охране плодородного слоя почвы при производстве земляных работ».

Доцільність зняття родючого шару ґрунту визначається на основі Результатів ґрунтово-агрохімічного обслідування території і показників придатності родючого шару для рекультивації по ГОСТ 17.4.2.02 – 83 «Номенклатура показателей пригодности нарушенного плодородного слоя почв для землевания».

Основні положення і рекомендації по товщині родючого шару, що знімається викладені у «Рекомендациях по снятию плодородного слоя почвы при производстве горных строительных и других работ» і ГОСТ 17.5.3 06-85 «Охрана природы. Земли. Требования к определению норм снятия плодородного слоя почвы при производстве земляных работ».

Використання ґрунтового шару для землювання рекультивованих земель і малопродуктивних угідь повинно проводитись у відповідності з ГОСТ 17 5.3 05-84 «Охрана природы. Общие требования к землеванию. Рекультивация земель».

6.2.3 Біологічна рекультивація порушених земель

Біологічна рекультивація включає комплекс заходів по створенню сприятливого водно-повітряного і поживного режимів ґрунту для сільськогосподарських рослин чи лісових порід.

Біологічна рекультивація земель, що будуть використовуватись у сільському або лісовому господарстві, здійснюється землекористувачами, яким повертаються або передаються землі, за рахунок підприємств, організацій і установ, які проводили на цих землях роботи, пов'язані з порушенням ґрунтового покриву.

При перевірці етапу біологічної рекультивації необхідно розглянути матеріали і вияснити дотримання таких вимог:

1. Відповідність, виконаних на час проведення перевірки робіт, проекту рекультивації, їх якість.
2. Суворе дотримання своєчасності проведення робіт по обробітку ґрунту і догляду за сільськогосподарськими культурами, норм і строків внесення органічних і мінеральних добрив.
3. Дотримання меліоративних сівозмін на площах, призначених під рілля і кормові угіддя. На землях, покритих родючим шаром ґрунту вирощування зернових культур можливе не раніше, як на 3-4 рік, а на землях без покриття родючим шаром ґрунту - на 4-5 рік після освоєння.
4. Посадка плодових і ягідних культур, виноградників не раніше, як після 5-6-річного меліоративного періоду, на протязі якого землі, що рекультивуються, використовуються як кормові угіддя.

6.2.4 Передача рекультивованих земель для використання за призначенням

Передача рекультивованих земель проводиться у відповідності з «Положенням про порядок передачі рекультивованих земель землекористувачам підприємствами, організаціями та установами, які розробляють родовища корисних копалин і торфу, проводять геологорозвідувальні, вишукувальні, будівельні і інші роботи, пов'язані з порушенням ґрунтового покриву» затвердженим Міністерством сільського господарства СРСР 18.02.1977 року.

6.3 Оформлення результатів перевірок

Оформлення результатів перевірок і притягнення порушників природоохоронного законодавства до відповідальності проводиться згідно з «Методичними рекомендаціями про порядок виявлення порушень та застосування заходів впливу до порушників природоохоронного законодавства».

Література [6; 7; 8; 9]

ТЕМА 7. Проведення перевірок підприємств зеленого будівництва

Головна мета перевірок - забезпечення державного контролю за:

- 1) станом охорони, утримання і використання зелених насаджень;
- 2) виконанням місцевими органами державної виконавчої влади та їх структурними підрозділами (управліннями комунального господарства, підприємствами зеленого будівництва) покладених на них функцій щодо здійснення управління зеленим господарством міст та інших населених пунктів.

При здійсненні перевірок підлягають висвітленню наступні питання:

1) належність зелених насаджень, розташованих на обслуговуваній підрозділом місцевого органу державної виконавчої влади або підприємства зеленого будівництва території (у кого на балансі знаходяться зелені насадження та газони);

2) відображення в статуті (положенні) підприємства, посадових інструкціях працівників функцій та вимог, відповідно до «Правил утримання зелених насаджень міст та інших населених пунктів»;

3) наявність матеріалів інвентаризації зелених насаджень, паспортів на зелені об'єкти, актів передачі зелених насаджень на баланс, підприємств, установ і організацій, відповідних рішень органів виконавчої влади;

4) наявність зведених місцевих програм чи планів з питань створення нових і реконструкції існуючих зелених насаджень, ким виділяються кошти на реконструкцію, їх щорічні обсяги (в динаміці за 3 останні роки);

5) обсяги посадок зелених насаджень за останні 2-3 роки (динаміка), частка посадок за рахунок внесеної відновної вартості, бюджету міста, фонду охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування;

6) наявність статистичних звітів з питань створення, утримання і використання зелених насаджень, аналіз динаміки основних показників;

7) здійснення заходів з охорони зелених насаджень, в тому числі від шкідників і хвороб (прогнозування, обстеження, застосування біологічних методів боротьби, отрутохімікатів);

8) наявність і правильність оформлення матеріалів обстеження зелених насаджень для оформлення ордерів на проведення видалення сухостійних, хворих дерев і чагарників, рубку зелених насаджень, знесення газонів при відводах земельних ділянок під нові об'єкти, наявність актів обстеження, відповідних рішень органів виконавчої влади, ордерів на знесення, погоджень органів охорони навколишнього природного середовища, відповідно до вимог п. 4.6 «Правил ...»;

9) здійснення відомчого контролю за станом експлуатації та утримання об'єктів зеленого господарства на території, що обслуговується (наявність актів перевірок, протоколів про адміністративні правопорушення за ст. 152 КУпАП в динаміці за 3 останні роки), які прийняті заходи до порушників, випадки звернення в екологічну інспекцію або в природоохоронну прокуратуру з питань незаконного знесення зелених насаджень, результати розгляду.

Література [6]

ТЕМА 8. Контроль за дотриманням природоохоронного законодавства в сільському господарстві

Контроль за транспортуванням, зберіганням і застосуванням пестицидів та мінеральних добрив. В ході перевірки виконання чинного природоохоронного законодавства в сфері поводження з пестицидами та агрохімікатами (далі ПіА) необхідно висвітлити такі питання:

1) наявність санітарного паспорта, погодженого з природоохоронними органами;

2) віддаленість місць зберігання, накопичення та застосування хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР) від територій з обмеженим режимом природокористування;

3) санітарно-еколого-технічна характеристика складських приміщень;

- 4) характеристика речовин і матеріалів, які зберігаються на складі/сховищі;
- 5) характеристика тари, в якій зберігаються ХЗЗР, і її стану;
- 6) балансова приналежність місця зберігання і накопичення ХЗЗР, в тому числі непридатних;
- 7) наявність незареєстрованих ХЗЗР, заборонених, непридатних (гр. А, Б, В) і з закінченим терміном придатності;
- 8) наявність статотчетності за формою № 1 - токсичні відходи;
- 9) наявність даних про лабораторної перевірки якості ПіА з вичерпаним гарантійним терміном зберігання, а також наявність ПіА зі зміненим товарним виглядом та фізичними властивостями або фізичним станом (залежаних, висохлі - для агрохімікатів у вигляді паст, порошків або з нерозчинними опадами - для емульсійних і водорозчинних концентратів) ХЗЗР;
- 10) наявність спецтехніки, в тому числі не пройшла держреєстрацію, або морально застарілою і технічно зношеної, що вимагає утилізації за умови попередньої дегазації (згідно з вимогами постанови КМУ № 479 за даними органів Держнаглядохоронпраці та Держсаннагляду);
- 11) наявність інструкцій чи методичних вказівок, щодо знезараження та утилізації, знешкодження (дегазації) препаратів, тари, техніки, приміщень та об'єктів навколишнього середовища;
- 12) наявність умов для перезатарювання та тимчасового зберігання ХЗЗР;
- 13) наявність планів агротехзаходів узгоджених з природоохоронними органами;
- 14) наявність і ведення облікової, звітної документації.

Література [10; 11; 12; 6]

ТЕМА 9. Проведення державного контролю за охороною навколишнього природного середовища в автотранспортних підприємствах

9.1 Підготовка до проведення перевірки охорони навколишнього природного середовища в автотранспортних підприємствах

Підготовка до проведення перевірки включає:

1. Ознайомлення з матеріалами попередніх перевірок.
2. Розробку плану та порядку перевірки з визначенням необхідної кількості автомобілів для об'єктивного висновку про роботу підприємства.
3. Погодження з керівництвом підприємства термінів початку і закінчення перевірки та порядку її проведення, а також термінів подання підприємством необхідної звітності, облікової та технічної документації.

9.2 Перевірка організації робіт по охороні атмосферного повітря

Перевірку підприємства держінспектор починає з перевірки наявності:

- наказів і розпоряджень по охороні атмосферного повітря вищестоящих організацій;
- наказу підприємства про організацію природоохоронної роботи, про призначення відповідальних осіб за дотриманням норм і правил по охороні атмосферного повітря, а також

осіб, відповідальних за проведення інструментального контролю викидів забруднюючих речовин з відпрацьованими газами двигунів автотранспорту;

- державних і галузевих стандартів;
- методик по перевірці вмісту токсичних речовин і димності у відпрацьованих газах транспортних засобів;
- планів заходів по охороні атмосферного повітря.

Перевірці підлягають:

- розрахунки викидів шкідливих речовин від стаціонарних джерел і автотранспорту за останні 2 роки;
- відповідність даних, що подані в формі 1-тр (авто), фактичній кількості автотранспортних засобів на підприємстві;
- виконання плану заходів по охороні атмосферного повітря з оцінкою ефективності заходів, що проводяться, включаючи приріст автомобілів із зниженою токсичністю;
- виконання приписів, рекомендацій по актах попередніх перевірок;
- наявність договору (при відсутності засобів діагностики) з іншими підприємствами на виконання робіт по контролю токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів.

9.3 Пересувні джерела викидів забруднюючих речовин

Перевірка токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів проводиться:

- на підприємствах, що здійснюють ремонтнотехнічне обслуговування і експлуатацію автомобілів;
- при виїзді (в'їзді) з території підприємства;
- при технічному огляді автомобілів;
- на лінії.

Всі перевірки токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів в автотранспортному підприємстві (АТП) при кількості автомобілів більше 100 проводяться на контрольно-регулювальному посту (КРП).

Основним завданням КРП є випуск на лінію автомобілів із вмістом шкідливих речовин у відпрацьованих газах двигунів та витратою пального в межах встановлених норм.

На КРП перевіряються з допомогою засобів діагностики двигуни автомобілів:

- при експлуатації не рідше, ніж при технічному обслуговуванні (ТО-2), після ремонту агрегатів, систем і вузлів, що впливають на вміст шкідливих речовин у відпрацьованих газах, а також на вимогу водіїв;
- при капітальному ремонті після заводської обкатки.

Результати перевірки токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів заносяться в журнал згідно з формою, передбаченою відповідними державними стандартами.

На КРП повинен постійно знаходитись комплект організаційно-розпорядчої та нормативно-технічної документації, що включає:

- положення про КРП;
- посадові інструкції оператора-діагноста та слюсаря;

- технологічні процеси діагностування і регулювання автомобілів на паливну економічність і токсичність відпрацьованих газів двигунів основних моделей автомобілів підприємства;

- інструкції по експлуатації і обслуговуванню діагностичних засобів, контрольно-вимірювальних приладів та іншого обладнання.

Після завершення регулювальних робіт і проведення контрольних вимірів проводиться пломбування карбюраторів автомобілів з внесенням записів в журнал і талон токсичності, який видається водію автотранспортного засобу.

В АТП та автогосподарствах з кількістю автомобілів до 100 одиниць у випадку відсутності приладів контролю токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів повинні укладатися договори з іншими підприємствами на виконання цих робіт з веденням повного обліку проведених вимірів пломбуванням та видачею талонів токсичності.

Журнали обліку зберігаються в автогосподарстві, де експлуатуються автотранспортні засоби.

9.3.1 Вимоги до автомобіля, що підлягає перевірці

1. Випускна система автомобіля не повинна мати прогарів, механічних пробоїв і нещільностей, що викликають витікання відпрацьованих газів і підсос повітря.

2. Пальне і мастильні матеріали повинні відповідати маркам, що рекомендуються підприємством-виробником.

3. Двигун повинен бути прогрітий до робочої температури охолоджувальної рідини (або моторного масла для двигунів з повітряним охолодженням), вказаної в керівництві по експлуатації автомобіля.

4. Виміри проводяться при нейтральному положенні важеля коробки передач.

9.3.2 Вимоги до вимірювальних приладів

1. Для визначення вмісту оксиду вуглецю та суми вуглеводнів у відпрацьованих газах двигунів автомобілів слід проміняти газоаналізатори безперервної дії, що працюють на принципі інфрачервоної спектроскопії.

2. Для визначення димності відпрацьованих газів повинен застосовуватись димомір безперервної дії, що задовольняє вимогам ГОСТ 21393-75.

3. Підготовка, обслуговування і експлуатація апаратури повинні поводитись у відповідності з вимогами експлуатаційної документації на даний вид апаратури. Засоби вимірювань повинні мати клейма з діючими строками державної повірки та свідоцтва про повірку.

9.3.3 Методика проведення інструментального контролю токсичності відпрацьованих газів бензинових двигунів автомобілів

Порядок проведення інструментального контролю токсичності відпрацьованих газів регламентований ГОСТ 17.2.2.03-87 «Охрана природы. Атмосфера. Нормы и методы измерений содержания окиси углерода и углеводородов в отработавших газах автомобилей с бензиновыми двигателями. Требования безопасности».

Вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів у відпрацьованих газах двигунів автомобілів визначають при роботі двигуна на холостому ході двох частот обертання колінчатого валу двигуна (далі-валу) встановлених підприємством-виготовлювачем: мінімальною ($n_{\min}$) підвищеною ($n_{\text{підв}}$) в діапазоні 2000 хв. - $0,8 n_{\text{ном}}$.

Вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів у відпрацьованих газах автомобілів повинен бути в межах значень, встановлених підприємством-виробником, але не вище приведених в табл. 9.1 .

Табл. 9.1 - Вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів у відпрацьованих газах автомобілів

Частота обертання	Гранично допустимий вміст окису вуглецю, об'ємна доля, %	Гранично допустимий вміст вуглеводнів, об'ємна доля, млн.	
		Для двигунів з числом циліндрів: до 4	більше 4
$n_{\min}$	1,5	1200	3000
$n_{\text{підв}}$	2	600	1000

Примітка. Значення частоти обертання валу двигуна $n_{\text{підв}}$ встановлюють в технічних умовах і інструкції по експлуатації автомобілів.

Якщо при перевірці автомобіля фактичний вміст оксиду вуглецю перевищує значення, вказане в таблиці, то автомобіль вважається технічно несправним і до подальшої експлуатації не допускається

Послідовність проведення вимірів:

- встановити важіль перемикач коробки передач (вибирач швидкості для автомобілів з автоматичною коробкою передач) в нейтральне положення;
- загальмувати автомобіль стояночним гальмом;
- заглушити двигун (при його роботі);
- відкрити капот двигуна;
- підключити тахометр; .
- встановити пробовідбірний зонд газоаналізатора в випускную трубу автомобіля на глибину не менше 300 мм від зрізу (при косому зрізі випускної труби глибина відраховується від короткої кромки зрізу);
- повністю відкриття повітряну заслінку карбюратора;
- запустити двигун;
- збільшити частоту обертання валу двигуна до $n_{\text{підв}}$ і пропрацювати на цьому режимі не менше 15 с;
- встановити мінімальну частоту обертання вала двигуна , не раніше ніж через 20 с, провести вимірювання вмісту оксиду вуглецю і вуглеводнів;
- встановити підвищену частоту обертання валу двигуна, що рівна $n_{\text{підв}}$ і, не раніше, ніж через 30 с, виміряти вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів;
- при наявності окремих випускних систем у автомобіля вимірювання слід проводити в кожній з них. Критерієм оцінки служать максимальні значення вмісту оксиду вуглецю і вуглеводнів.

Результати вимірювань необхідно зафіксувати в протоколі.

9.3.4 Методика проведення інструментального контролю димності дизельних двигунів автомобілів

Порядок проведення інструментального контролю димності дизельних двигунів автомобілів регламентований ГОСТ 21393-75 «Автомобили с дизелями. Дымность отработавших газов. Нормы и методы измерений. Требования безопасности».

Димність відпрацьованих газів автомобілів визначається на двох режимах роботи двигуна:

- вільного прискорення (розгін двигуна на холостому ходу від мінімальної до максимальної частоти обертання);
- максимальної частоти обертання (частота обертання валу двигуна на холостому ходу при повністю натиснутій педалі подачі пального).

Димність автомобілів не повинна перевищувати норм, вказаних в таблиці 9.2.

Табл. 9.2 - Димність дизельних двигунів автомобілів

Режим вимірювання димності	Димність, %, не більше
Вільне прискорення для автомобілів з дизелями без наддування	40
з наддуванням	50

Послідовність проведення вимірювань:

Прилад слід підключити до випускної системи автомобіля й натисканням педалі подання пального встановити максимальну частоту обертання вала дизеля. Тривалість роботи на даному режимі повинна забезпечувати температуру відпрацьованих газів, які входять в прилад, що відповідає вимогам інструкції з експлуатації приладу. Після цього відпустити педаль.

Вимірювання на режимі вільного прискорення слід проводити за 10-разового повторювання циклу частоти обертання вала дизеля від мінімальної до максимальної швидким, але плавним натисканням педалі подання пального до упору з інтервалом не більше за 15 с. Вимірювання показників слід проводити при останніх чотирьох циклах за максимальним відхиленням стрілки приладу.

За результат вимірювання димності беруть середнє арифметичне значення за чотирма циклами. Вимірювання вважають достовірними, якщо різниця в показаннях димності останніх чотирьох циклів не перевищує 6 одиниць вимірювання за шкалою приладу.

Вимірювання на режимі максимальної частоти обертання слід проводити за стабілізації показань приладу (розмах коливань стрілки приладу не повинен перевищувати 6 одиниць вимірювання за шкалою приладу) не пізніше ніж через 60 с. після вимірювань.

За результат вимірювання слід брати середнє арифметичне значення від крайніх значень діапазону допустимих коливань.

Вимірювання димності автомобіля з роздільною випускною системою слід проводити в кожній із випускних труб окремо. Оцінку димності здійснюють за максимальним значенням.

Колівання стрілки приладу не повинне перевищувати 3% від шкали приладу. За результат вимірів слід брати середнє арифметичне значення, визначене за крайніми показниками.

Результати вимірювань слід зафіксувати в протоколі встановленої форми.

Література [1; 2; 6;]

ТЕМА 10. Перевірка будівництва природоохоронних об'єктів

При проведенні перевірок стану будівництва природоохоронних об'єктів слід керуватися «Інструкцією по здійсненню державного контролю за станом будівництва природоохоронних об'єктів» затвердженої наказом Мінприроди України від 12.10.1998 р. № 145.

За всіма виявленими фактами порушення природоохоронного законодавства державний інспектор зобов'язаний вживати заходів реагування в установленому порядку.

Складання інспекторських документів, пов'язаних із застосуванням санкцій (протоколів про порушення природоохоронного законодавства та постанов про притягнення до адміністративної відповідальності, пред'явлення претензій і позовів, підготовки матеріалів для передачі до органів прокуратури, припинення діяльності підприємств і т.д.), регламентується окремими документами.

Література [6; 5]

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативна:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (від 25.06.1991 р., №1264-XII) із змінами та доповненнями [Електронний ресурс] .– Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
2. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України : Указ Президента України від 29 трав. 2000 р. N 724/2000 [Електронний ресурс] // Законодав. Укр. Інформ.- справ. сист.– Режим доступу : http://kodeksy.com.ua/zakoni_ukraini.htm.
3. Положення про Державну екологічну інспекцію Мінприроди України, затвердж. Постанов. КМ України від 12.11 93р. №925 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/docs/tdoc9570.php>.
4. Уголовно-процессуальный кодекс Украины (с изменениями и дополнениями по состоянию на 1 апреля 2003 года). – Харків : Одиссей, 2003. – 288 с.
5. Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» (від 07.12.1984 р., №8073-X) [Електронний ресурс] .– Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

Основна:

6. Посібник державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища / [під ред. С.В.Третьякова]. – Донецьк : Держ. управл. еколог. та природ. ресурс. Мін-ва природ. Укр. в Донецьк. обл.; Донецька філія екологіч. Ін-ту Мін-ва природ. Укр., 2004.–264 с.
7. Збірник методичних рекомендації про державний контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства. – Чернівці : Зелена Буковина, 1996. – 248 с.
8. Радионов, А.П. Техника защиты окружающей среды : учеб. для вуз. / А.П. Родионов, В.Н.Клушин, Н.С. Торочешников.– 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Химия, 1989. – 512 с.
9. Экологическая экспертиза и экологическая инспекция: учеб. пособ. для вуз. / [под общ. ред. А.Г. Шапаря] .– М.: Аспект Пресс, 2005.– 384 с.

Додаткова:

10. Збірка законодавчих актів України в сфері екології / [під ред. С.С. Куруленка]. – Донецьк: Держ. управл. еколог. та природ. ресурс. у Донецьк. обл., 2002. – 314 с.
11. Збірка постанов кабінету Міністрів України в сфері екології / [під ред. С.С. Куруленка]. – Донецьк: Держ. управл. еколог. та природ. ресурс. у Донецьк. обл., 2002. – 240 с.
12. Довідник державного службовця . - Донецьк: Держ. управл. еколог. та природ. ресурс. у Донецьк. обл., 2002. – 120 с.

Градація порід по придатності для рекультивації

По придатності для рекультивації породи поділяються на три групи:

придатні, малопридатні і непридатні.

Придатні породи в свою чергу поділяються на дві підгрупи:

а) родючі - найбільш придатні для біологічної рекультивації. Сюди відноситься верхній гумусний шар ґрунту;

б) потенціально-родючі. До них відносяться незасолені лесовидні суглинки, леси і четвертинні глини.

До малопридатних для біологічної рекультивації відносять породи, на яких ріст і розвиток рослин обмежується через непридатні фізичні чи хімічні властивості. По цих властивостях вони поділяються на підгрупи:

а) малопридатні по фізичних властивостях - легко- і середньо-глинисті і піщані породи;

б) малопридатні по хімічних властивостях - кислі і середньо-засолені породи;

Непридатні породи поділяються на дві підгрупи.

а) непридатні по фізичних властивостях. До цієї підгрупи відносять важкі глини і скальні породи;

б) непридатні по хімічних властивостях. Сюди відносять сульфідвмісні і сильно засолені породи.

Орієнтовна товщина родючого шару ґрунту, що знімається:

а) для дерново-підзолистих окультурених ґрунтів - 15-20 см;

б) для світло-сірих і сірих опідзолених ґрунтів - 25-30 см;

в) для темно-сірих опідзолених ґрунтів - 40-50 см;

г) для чорноземів потужних, вилугуваних, опідзолених, реградованих 100-120 см;

Д) для чорноземів звичайних - 50-70 см;

е) для чорноземів-південних і темно-каштанових ґрунтів - 35-50 см;

є) для каштанових ґрунтів - 20-30 см.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з навчальної дисципліни

«ПРИРОДООХОРОННЕ ІНСПЕКТУВАННЯ»

для студентів всіх форм навчання

Комп'ютерний набір і верстка: Зав'ялова О.Л.

Укладач(і): В.К.Костенко;
О.Л.Зав'ялова;
О.П. Чепак

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
85300, м. Покровськ, пл. Шибанкова, 2.
